

**Culturele Investeringsfondsen in
Catalonië en Québec, en hun relevantie voor Vlaanderen
-
Een verkennend onderzoek**

Guido De Brabander en Ann Overbergh

28 maart 2005

**Eindrapport van een studie in opdracht van de
Vlaamse Gemeenschap**

Inhoud

Inhoudsopgave	2
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: De Problematiek	6
1. Probleemstelling	6
1.1. Context	6
1.2. Definiëring	6
1.3. Probleemschets	9
2. Doelstellingen – onderzoeksvragen	13
Hoofdstuk 2: Catalonië	15
1. Situering van de Catalaanse context, en korte historiek	15
1.1. Bevolking – basisgegevens	15
1.2. Korte politieke geschiedenis	15
1.3. Cultuurpolitieke bevoegdheden in Spanje en Catalonië	20
1.3.1. Centraal niveau	20
1.3.2. Provincies	20
1.3.3. Lokale overheden	21
2. Cultuur en cultuurindustrieën in Catalonië	21
3. Steun aan cultuur in Catalonië – een beknopt overzicht	23
4. Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC)	24
4.1. Onstaan en missie	24
4.2. Functies	24
4.3. Bevoegdheden	25
4.4. Doelgroep	25
4.5. Structuur en werking	25
4.6. Criteria voor het toekennen van krediet	27
4.7. Een eerste besluit	28
5. CrèditCultura: een samenwerking tussen het ICIC en financiële instellingen	29
5.1. Wat is CrèditCultura?	29
5.2. Doelgroep	30
5.3. Partners	30
5.4. Budget	31
5.5. Details van te verstrekken steun	31
5.6. Procedure	31
5.7. De functie van het ICIC binnen CrèditCultura	32
5.8. Welk belang hebben financiële instellingen hierbij?	32
6. Institut Català de Finances	33

Hoofdstuk 3: Québec	36
1. Context en korte historiek	36
1.1. Bevolking van Québec – basisgegevens	36
1.2. Korte historiek	36
1.2.1. De Franse overheersing (1534-1760)	37
1.2.2. De Britse overheersing (1760-1867)	38
1.2.3. 1867: de parlementaire monarchie Canada	39
1.3. Cultuurpolitieke bevoegdheden	40
1.3.1. Canada	40
1.3.2. Québec	42
2. Cultuur en cultuurindustrieën in Québec	42
3. La Société de développement des entreprises culturelles (SODEC)	45
3.1. Ontstaan, missie en activiteiten	45
3.2. Structuur – relatie met FICC, FIDEC, FTQ	47
3.2.1. Extern: relaties met andere organisaties	47
3.2.2. Interne structuur	48
3.3. Werking	49
3.3.1. Subsidiëring van de cultuursector	49
3.3.2. Financiering van cultuurbedrijven	49
3.3.3. Criteria	50
3.3.4. Procedure	51
3.4. Financiële tools	51
3.5. Beschrijving van types van financiering a.h.v. noden	52
3.5.1. Conventionele instrumenten	52
3.5.2. Ontwikkeling	53
3.5.3. Herstel	53
3.6. Sectorspecifieke doelstellingen en instrumenten	54
3.6.1. Film	54
3.6.2. Platenindustrie	55
3.6.3. Boekbedrijf	55
3.6.4. 'Arts d'interprétation' (podiumkunsten in ruime zin)	56
4. La Financière des Entreprises Culturelles du Québec (FIDEC)	56
4.1. Missie en werking	56
4.2. Instrumenten en sectoren	57
4.2.1. Gap Financing	57
4.2.2. Investeren in projecten	57
4.2.3. Het verwerven van rechten	58
4.2.4. Aandelenkapitaal, quasi-equity, debt	58

5. Le Fonds d'investissement de la Culture et des Communications (FICC)	59
5.1. Missie en werking	59
5.2. Doelgroep	60
5.3. Partners	61
5.4. Instrumenten	61
5.5. Criteria	62
5.6. Procedure	62
5.7. FICC Emergence	63
6. Le Fonds de Solidarité FTQ	64
6.1. Missie	64
6.2. Investerings in cultuur: doelgroep	65
6.3. Criteria	66
6.4. Instrumenten	66
Hoofdstuk 4: Juridische aspecten	68
1. Communautair: de Europese Unie	68
1.1. Principes	68
1.2. Mededingingsbeleid	69
1.3. Transparantie	69
1.4. Investeringssteun aan KMO's	70
1.5. Staatssteun voor risicokapitaal	71
1.6. Besluit	72
2. De wereldhandelsorganisatie	73
3. VN, Unesco en andere organisaties	74
Besluit	77
Addenda	80
Addendum 1	80
Interview met Christian Verbert, Commissaire Européen SODEC	
Addendum 2	84
Investeringsmogelijkheden voor de Catalaanse en Québecse designsector	
Addendum 3	91
Het galeriewezen	

Inleiding

De behoefte aan specifieke financieringsmechanismen voor niet-gesubsidieerde culturele actoren is de jongste jaren bij herhaling naar voren gekomen. Actoren en sectoren hebben het bij herhaling zelf bepleit. De Vlaamse Minister van Cultuur heeft een cultureel investeringsfonds in het vooruitzicht gesteld. Zowel binnen het Departement Cultuur als binnen het Departement Economie is meerdere malen belangstelling voor de cultuurindustrie naar voren gekomen.

Het voorliggend rapport verkent de mogelijkheden voor een cultureel investeringsfonds in Vlaanderen. Het doet dit door te kijken naar de realisaties in Catalonië en Québec. De keuze voor die twee regio's steunt op het feit dat zij beide deel uitmaken van een groter politiek geheel, dat zij beide een relatief sterke economische dynamiek ontwikkelden gedurende de jongste jaren, en dat ze een specifiek beleid ten behoeve van de cultuur en de cultuurindustrie hebben uitgewerkt.

Dit onderzoek kan niet meer zijn dan een verkenning. De ter beschikking gestelde financiële middelen volstonden net om in de loonkost van een medewerker gedurende drie weken te voorzien. Bovendien was de timing zo scherp dat aan de externe instellingen weinig tijd was gegund om informatie te bezorgen.

De informatieve waarde van dit rapport steunt dan ook in grote mate op de medewerking van velen. Wij willen hen daarvoor graag danken: Tània Vié en Núria Bultà bij het ICIC, Anna Montaner bij het Patronat Català pro Europa, Jordi Soler i Marti bij Interarts, Marga Martinez bij het ICF, Marc Drouin, Cultureel attaché Québec, Christian Verbert, Europees commissaris van het SODEC, Johanne Ratté bij het FIDEC, Germain Breton bij het FICC, Robert Charpentier bij het FTQ, Benny Podevyn bij de UAMS.

Hoofdstuk 1: De Problematiek

1 Probleemstelling

1.1 Context

Verskillende evoluties in de nationale en internationale economie liggen vandaag aan de basis van een gestegen aandacht voor de zogenaamde cultuurindustrieën. Een vervaging van de grenzen tussen cultuur en economie, tussen hoge en lage cultuur, de opkomst van de zogenaamde belevenisindustrie, "*met tal van vervlechtingen tussen voorheen redelijk gescheiden waardeonderdelen en – kolommen*" (Mommaas, 2000, p. 30), doorgedreven horizontale (tussen verschillende sectoren) en verticale (binnen de productiewaardeketen) integraties, hebben mee vorm gegeven aan een nieuwe economische realiteit. Deze wordt onder meer gekenmerkt door een uitgesproken internationaal karakter, en door een markt waarin (1) consumenten meer vrije tijd ter beschikking hebben en (2) het belang van culturele producten (in de brede zin van het woord: *signifiers*, dragers van betekenissen en/of symbolen) stijgt. Deze nieuwe situatie vormt voor cultuurindustrieën zowel een kans als een uitdaging.

1.2 Definiëring

Over wat de kenmerkende eigenschappen van cultuurindustrieën zijn, is weinig eensgezindheid. Sommigen interpreteren 'industrie' als '*bedrijvigheid*' (naar het Engelse 'industry'), wat van cultuurindustrieën het geheel van sectoren maakt die met cultuur bezig zijn. Cultuur kan dan nog in een heel brede (een gedeelde set waarden, normen en gebruiken) of een heel enge (cultuur als hoge kunst) zin geïnterpreteerd worden.

Anderen, zoals bijvoorbeeld Hofecker en Söndermann, ((s.n.), *Exploitation and Development of the Job Potential in the Cultural Sector*, 2001, p. 27) hanteren het criterium van aan-of afwezigheid van *winstoogmerk* om te bepalen wat cultuurindustrieën zijn: het gaat dan om alle organisaties werkzaam in de culturele sector (zoals we ze nu kennen), maar die in tegenstelling tot andere culturele organisaties een winstoogmerk hebben.

In zijn beleidsnota voor de huidige legislatuur schrijft Minister Anciaux:

"De culturele industrie vertrekt van het particulier belang en is gericht op het realiseren van financiële meerwaarde ten gunste van privé-personen of aandeelhouders. Het gaat voornamelijk om privé-personen met het statuut van zelfstandige of commerciële vennootschap.

De culturele industrie, een verzamelnaam voor al wie cultuuraanbod verstrekt met een particulier winstmotief, wordt eveneens door de overheid gesubsidieerd waar dit omwille van het algemeen belang opportuun wordt geacht". (Anciaux, 2004, p. 22)

Weer anderen spreken veeleer over creatieve industrieën, en nemen hierin ook bedrijfssectoren mee, die producten en/of diensten verkopen waarvan de conceptie en productie weliswaar creativiteit vereisen, maar die in se eerder functionele producten met een creatieve uitwerking dan daadwerkelijke cultuurproducten zijn (bvb. webdesign), of waar creativiteit (bvb. R&D) aan de basis van de productie ligt. De kern-creatieve industrieën doen dan aan industriële reproductie, terwijl de perifere subsectoren op semi- of niet-industriële basis reproduceren. (Van Der Hert en Jolling, 2004, p. 4)

Sectoren met een relatief grote afzet behoren traditioneel niet tot de gesubsidieerde sector. Doorgaans worden cultuurindustrieën ook zelden rechtstreeks financieel gesteund door de overheid. Wel is er vaak een verstrengeling tussen beide (de profit- en de non-profitsector), alsook een uitwisseling van vernieuwingen en trends, afspraken en samenwerkingen. Bovendien is het al dan niet gesubsidieerde karakter van organisaties wereldwijd sterk regionaal bepaald, wat internationaal vergelijken moeilijker maakt. (De Brabander, 2004). Ruth Towse schrijft: *"The question of how to define cultural industries cannot be answered independently of the specific issues and objectives of cultural policy. Attempts to solve the problem by recourse to using state subsidy as a guide are doomed to failure."* (Towse, 2000, p. 4)

Aangezien dit vooronderzoek steunt op de vergelijking van Vlaanderen met twee andere regio's, waarvan er één niet tot de EU behoort, kunnen we subsidiëring moeilijk als afbakeningscriterium op zich hanteren.

We geven de voorkeur aan een definitie die makkelijk operationeel kan worden gemaakt, die ons inziens een zinvol onderscheid maakt tussen culturele organisaties en cultuurindustrieën, en die ook bruikbaar is voor verder fundamenteel onderzoek. Het gehanteerde criterium is onder meer dat van de

reproductie. Een cultuurindustrie heeft dan volgende onderscheidende kenmerken: (De Brabander, 2004, p. 2; (s.n.), Exploitation and development of the job potential in the cultural sector, 2001, p. 27)

- een 'cultural content' (tekst, geluid, design,... een betekenisdrager dus) is de basiswaarde van wat geproduceerd wordt (Van der Hert en Jolling, 2004, p.3);
- dit veronderstelt de aanwezigheid van intellectueel eigendom (copyright);
- het product (de drager van de content) wordt op grote schaal gereproduceerd.

Op die manier zijn de platen-, film-, boeken- en een deel van de design-industrie per definitie cultuurindustrieën. Podiumkunsten en festivals zijn dat in die visie niet.

Anderzijds krijgen we van de Vlaamse Overheid de opdracht mee de mogelijkheden te onderzoeken voor financiële steun aan die sectoren die zij vanuit haar beleidsvisie als cultuurindustrie beschouwt. Daar horen ook actoren in de design- en podiumkunstensector bij. In onze analyse nemen wij deze sectoren mee, zij het dat design in een apart addendum zal worden behandeld. Design wordt immers noch in Québec noch in Catalonië noemenswaardig ondersteund door de onderzochte fondsen die wel in andere cultuurindustrieën investeren. Op die manier sluiten we het best aan bij de beleidsdefinitie die de Vlaamse Overheid thans hanteert.

Ook al geeft de omschrijving die we voor dit onderzoek kiezen een relatief duidelijk beeld van de te behandelen sector, toch zijn de grenzen met andere sectoren vaag. Men kan zich bijvoorbeeld afvragen:

- ☐ vanaf wanneer kunnen we spreken van massa-reproductie? Wat bijvoorbeeld met haute couture?;
- ☐ hoe beoordelen we het artistieke/creatieve karakter van de basiswaarde van het product? Wat bijvoorbeeld met videogames en media?

Door de grote diversiteit binnen en tussen cultuurindustrieën, en door voornoemde verstrengeling met de gesubsidieerde- en andere creatieve sectoren, kan deze omschrijving niet volmaakt zijn (De Brabander, 2004, pp.1-5). Voor dit

vooronderzoek is het echter het best hanteerbare afbakeningsinstrument. We opteren ervoor om pers en media in dit onderzoek niet op te nemen. Het beleid rond deze sectoren is veel verder uitgebouwd dan dat rond andere cultuurindustrieën, en binnen het korte tijdsbestek waarover we beschikken lijkt het zinvoller ons op die andere sectoren te concentreren.

In elk geval heeft de internationale gemeenschap nog geen overeenstemming gevonden voor een definitieve omschrijving. Velen betwijfelen zelfs of dergelijke omschrijving nodig is, gezien het uiterst hybride karakter van het thema.

1.3 Probleemschets

De kenmerken van cultuurindustrieën geven aanleiding tot potentieel zeer grote schaalvoordelen en zogenaamde 'economies of scope' (extra inkomsten door goedkope diversificatie). Immers, ook al zijn de investeringskosten vaak hoog (creatie van content is een arbeidsintensieve aangelegenheid met een grote menselijke input), reproductie is relatief tot heel goedkoop (een dalende kost per extra eenheid). Schaalvoordelen zijn dus heel snel mogelijk. Uitzondering op deze regel is de podiumkunstensector. We verwijzen naar de wet van Baumol, volgens dewelke kosten stijgen met het aantal opvoeringen, in tegenstelling tot dalende reproductiekosten van andersoortige 'producten'¹. De 'ziekte van Baumol' komt overigens niet enkel in de cultuursector voor, maar in tal van diensten die grotendeels arbeids- (in tegenstelling tot technologie-)intensief zijn (De Brabander, 2004, p. 4). Overigens geldt ook in de podiumsector en voor een ruim deel van het entertainment dat de kost van de basisinvestering (tekst, regie, repetitie, decor, kostuum, klank en licht, enz.) relatief erg groot is en liefst over een zo groot mogelijk aantal voorstellingen wordt uitgesmeerd.

Globaal beschouwd wordt de sector dus gekenmerkt door hoge investeringskosten, grote risico's en relatief lage reproductiekosten. Daarbij komt dat de reactie van de consument op culturele producten moeilijk te voorspellen is. De ratio succes/mislukking is laag, en de risico's die met investeringskosten gepaard gaan lopen hoog op. De organisaties die van voornoemde schaalvoordelen kunnen genieten zijn diezelfde bedrijven die van in het begin

¹ Oorspronkelijk werd deze sector in voorliggend onderzoek niet als cultuurindustrie beschouwd, omdat ze niet voldoet aan de gebruikte definitie volgens dewelke het gaat om de massa-reproductie van dragers van een 'cultural content'.

voldoende financiële slagkracht hebben om dergelijke risico's te nemen. (De Brabander, 2004, pp. 5-8)

En niet enkel de investeringskost is hoog. Ook marketing, promotie, distributie en, in vele gevallen, benodigde technologieën, zijn voor kleine of middelgrote organisaties moeilijk te betalen.

Het gevolg is een sterk gepolariseerde sector: internationale/mondiale conglomeraten die de markt sturen en steeds verder integreren, tegenover een veelheid van kleinschalige organisaties met een grotendeels lokale inbedding en een veel kleiner marktaandeel. Deze laatsten zijn echter wel van substantieel belang voor het lokale investeringsklimaat, werkgelegenheid, cultuurspreiding, e.d.m. (Van der Hert en Jolling, 2004, pp. 6-7) Ze krijgen het moeilijker te overleven, zeker wanneer de aard of inhoud van hun product geen zekerheid biedt over het onthaal door de consument. Risico's nemen wordt zo erg moeilijk. Als hiertegen niet wordt opgetreden dreigen volgens sommige auteurs standaardisering en smaakvervlakking. (De Brabander, 2004, p. 7)

In Europa, en zeker in Vlaanderen, wordt veel belang gehecht aan het vrijwaren van culturele diversiteit – denken we alleen al aan het Maastricht-verdrag, artikel 128 (artikel 280 in het ontwerp van grondwet), waarin de Unie het belang van regionale verscheidenheid in culturen onderstreept. Vanuit deze bekommernis heeft Vlaanderen een lange traditie van marktcorrectie door de overheid op het gebied van kunst en cultuur. Op internationaal niveau wordt overheidssteun aan cultuurindustrieën snel beschouwd als concurrentievervalsing. Vooral de VS bepleiten een zo liberaal mogelijk karakter van de internationalisering van cultuurindustrieën. Unesco stelt de bescherming van kleine cultuurgemeenschappen en culturele diversiteit dan weer centraal. In haar aanzet tot een Verdrag van de bescherming van culturele diversiteit en artistieke expressie verwoordt ze het als volgt: "(...) *cultural goods and services are of both an economic and a cultural nature, and (...) because they convey identities, values and meanings, they must not be treated as ordinary merchandise or consumer goods. (...) While the processes of globalization, which have been facilitated by the rapid development of information and communication technologies, afford unprecedented conditions for enhanced interaction between cultures, these same processes also constitute a threat to diversity and carry with them a risk of impoverishing cultural expressions, (...)*". (Unesco, 2004, preambule)

Volgens UNESCO mag een staat financiële en andere maatregelen treffen die de verscheidenheid aan culturele uitingen op haar grondgebied beschermen, vooral wanneer deze in het gedrang komt. (Unesco, 2004, art. 6) Meer nog, staten zouden zich moeten inzetten om partnerships met de privé-sector aan te gaan en er op die manier voor te zorgen dat cultuurindustrieën niet exclusief van privé-kapitaal afhankelijk zijn. (Unesco, 2004, artikel 12.2.e)

Ook de Europese Gemeenschap verbindt zich ertoe om de culturele aspecten van industrieën in rekening te nemen bij het implementeren van haar reglementen. Dit wil zeggen dat ze uitgaat van het principe dat nationale maatregelen om deze culturele diversiteit te beschermen in beginsel geen concurrentievervalsing zijn. Hierover heeft ze een aantal verklaringen gedaan, maar een juridisch bindend document is er nog niet, met als gevolg dat de principesverklaring voornamelijk geen bindende kracht heeft. Deze maand (februari 2005) gaan gesprekken door tussen de Europese Gemeenschap (in vertegenwoordiging van de Europese Raad) en UNESCO, om tot een akkoord te komen over een definitieve Conventie ter bescherming van de Culturele Diversiteit, die deze principes wettelijk bindend moet maken (persbericht nr. 14380/04, 2616e zitting Europese Raad, 2004, p. 35)². Het principe van de 'exception culturelle' – de notie dat cultuurgoederen fundamenteel verschillend zijn van economische goederen, en dus niet probleemloos door het GATT en het GATS geregeld kunnen worden – is alvast een belangrijk punt van debat tussen verschillende landen. Vlaanderen pleit voor een uitsluiting van cultuur uit de traditionele liberaliserende richtlijnen. (Jolling & Vanderherten, 2004, p. 10) De discussie is ook van groot belang voor het Europese beleid, denken we maar aan de Bolkestein-richtlijn die nu opnieuw ter discussie staat, en die de dienstensector in de Europese Unie verder wil gaan liberaliseren.

Hoe dan ook, toegang tot cultuur, en tot een zo divers mogelijk cultuur aanbod, is een menselijk basisrecht. Het Vlaamse kunstendecreet beoogt, weliswaar vanuit andere motieven (de zorg om haar burgers, het bevorderen van de culturele competentie van alle delen van haar bevolking) ook om de artistieke verscheidenheid in Vlaanderen zo goed mogelijk te beschermen. Dit doet ze door subsidies te verstrekken voor voortgaande werking, projecten, enz...

² Voorlopig is enkel een gedragscode ondertekend, document nr. 5768/05 van de E.U., dat op het moment dat dit onderzoek werd gevoerd nog niet openbaar gemaakt was.

Maar voor cultuurindustrieën – zeker voor die cultuurbedrijven die een winstoogmerk hebben – kunnen minder makkelijk klassieke subsidies worden uitgetrokken. Zeker vanuit de definitie die door de Vlaamse Overheid wordt gehanteerd (cultuurorganisaties met een winstoogmerk) zou dit problematisch zijn³.

Gerichte investeringen zijn mogelijk, zij het dat investeringen van overheidswege aan communautaire regels onderworpen zijn. Over de kleinschalige cultuurindustrieën in Vlaanderen is vooralsnog niet genoeg gekend. De noodzaak aan een 'mapping' van de sector wordt als prioritair beschouwd voor het ontwikkelen van een aangepast beleid. (Van der Hert en Jolling, 2004, p. 7).

De Vlaamse Overheid wil de mogelijkheden voor financiële steun aan deze kleine en middelgrote cultuurindustrieën onderzoeken en in kaart brengen. Een eerste stap binnen dit opzet is de creatie van een cultureel investeringsfonds, onderwerp van voorliggend rapport. Het beoogde fonds zou de Overheid als aandeelhouder hebben, met dezelfde rechten en plichten als privé-aandeelhouders. De beleidsdoelstelling i.v.m. artistieke diversiteit in de sector van cultuurindustrieën zou dan gediend worden met behulp van projectmatige subsidiëring, terwijl investeringen veeleer op potentiële winstgevendheid gericht zouden zijn. (Anciaux, 2005, p.22)

Voor een investeringsbeleid gericht op de Vlaamse cultuurindustrie staat economische levensvatbaarheid dus als criterium voorop: men wil dat het deze bedrijven, door hun aard geen gedoodverfde winstkoeien, toch goed vergaat, zonder dat ze hun cultuurproduct teveel moeten laten bepalen door potentiële verkoopscijfers. Men gaat ervan uit dat een impuls voor deze cultuurindustrieën ook positieve effecten zal hebben op economisch Vlaanderen: jobcreatie, het aantrekken van en nieuwe kansen bieden aan creatief talent, het internationaal competitiever maken van de sector, de bijdrage tot een cultuurrijke omgeving die op zich een aantrekkingsfactor voor investeerders kan vormen, enz. (Florida, 2002). De vraag blijft of niet ook moet worden voorzien in een artistiek-inhoudelijk beoordelingsorgaan, temeer aangezien juridische openingen voor financiële ondersteuning voornamelijk gesteund zijn op (1) culturele diversiteit en (2) het specifieke karakter van cultuurproducten, die waarden en ideeën van volkeren vertegenwoordigen.

³ In bepaalde situaties is subsidiëring van cultuurindustrieën mogelijk, en dit vooral projectmatig en wanneer zulks het algemeen belang dient (Anciaux, 2005, p. 22)

2 Doelstellingen – onderzoeksvragen

Om op voorgaande vragen een antwoord te vinden, loont het de moeite ons een beeld te vormen van hoe andere, vergelijkbare regio's met deze problematiek omgaan. Dit vooronderzoek heeft volgende doelen:

- a) een korte beschrijving van de conceptuele ontwikkeling, de huidige praktijk en de organisatiestructuur van organisaties in Catalonië en Québec die in cultuurindustrieën investeren. We kiezen voor Catalonië en Québec omdat Vlaanderen met beide regio's op verschillende vlakken vergelijkbaar is (een autonoom statuut binnen een federale staatsvorm, een minderheidstaal die bescherming nodig heeft, een hoog welvaartsniveau, een vergelijkbaar bevolkingsaantal);
- b) een overzicht van de mogelijke ondersteuningsinstrumenten die het investeringsfonds kan toepassen, geïnspireerd op hoger genoemde regio's en getoetst aan de Vlaamse context;
- c) een zicht op de stand van zaken in de internationale discussies rond dit soort financiële steun: het waarborgen van culturele diversiteit door nationale staten versus het vermijden van oneerlijke internationale concurrentie.

In het korte tijdsbestek waarin dit onderzoek moet worden afgerond, kunnen we slechts beschrijvend te werk gaan: we geven een beschrijving van de politiek-historische achtergrond en actualiteit (om te begrijpen waar regionale prioriteiten op het vlak van cultuurbeleid vandaan zouden kunnen komen) van de te onderzoeken regio's; een beschrijving van de opvattingen over wat cultuurindustrieën zijn, en wat ze voor de regio betekenen (wat duidelijk moet maken of de achterliggende motivatie voor financiële steun vooral economisch dan wel cultureel-artistiek is geïnspireerd); en een overzicht van de organisaties en overheidsorganen die cultuurindustrieën steun verlenen, hun werking en hun financiële instrumenten.

Daaruit (en enkel uit deze twee beschrijvingen) stellen we een set mogelijke financiële instrumenten samen voor de ondersteuning van cultuurindustrieën. Deze instrumenten, samen met de beschrijving van structuur en werking van

voornoemde steunorganisaties, moeten ter inspiratie dienen voor het ontwerp van een Vlaams beleid voor cultuurindustrieën.

Voor informatiegaring zijn wij sterk afhankelijk van de bereidwilligheid (en het tijdsbudget) van Catalaanse en Québecse organisaties en fondsen die we contacteren. Onze onderzoeksresultaten zijn onvermijdelijk mee bepaald door de input die we op korte termijn van deze organisaties kunnen krijgen.

We kiezen ervoor om de verschillende opvattingen over de definiëring van cultuurindustrieën met elkaar te vergelijken. Waar het gaat om daadwerkelijke analyse van de financiële steun aan bedrijven beperken we ons echter tot die sectoren die beantwoorden aan onze eigen definitie. Met de term cultuurindustrie bedoelen wij *de massaproductie van reproduceerbare goederen en diensten met een voldoende artistieke of creatieve component (een "cultural content") om cultureel betekenisvol te zijn*. Om een maximale overeenstemming met de beleidsdefinitie van de Vlaamse Overheid te bekomen, voegen we daar de podiumkunsten en het design aan toe en sluiten we de massamedia (pers, radio en televisie) uit.

Waar wij het over *cultuur* zullen hebben, doelen we op een compromis tussen een heel brede (de sociologische, waarbij het gaat om het geheel van normen en waarden binnen een samenleving en hoe die worden doorgegeven) en een heel enge (cultuur als 'hoge' kunst) opvatting. De *cultuursector* is voor ons het geheel van organisaties (privé en/of publiek, met of zonder winstoogmerk), dat de productie en distributie van cultuurgoederen en -diensten verzorgt.

Hoofdstuk 2 : Catalonië

1 Situering van de Catalaanse context, en korte historiek

1.1 Bevolking - basisgegevens

In 2003 telde Catalonië 6.704.146 inwoners, waarvan de overgrote meerderheid, 5.052.666 mensen, in groot-Barcelona woonde (www.idescat.net), en bij benadering twee miljoen in Barcelona-stad. Catalonië (met Barcelona als hoofdstad) is beduidend welvarender dan de rest van Spanje. Het staat in voor 19% van het totale Spaanse BNP, en situeert zich boven het Europese BNP-gemiddelde. (www.cidem.com)

Voorzitter van de Catalaanse Overheid is president Pascual Maragall i Mira, die een centrum-linkse coalitie leidt.

1.2 Korte politieke geschiedenis

Het politieke parcours dat Spanje afgelegd heeft vanaf, pakweg, de periode van de Verlichting in Europa, tot 1978, toen het officieel een parlementaire democratie werd, wordt gekenmerkt door een voortdurende tegenstelling tussen links en rechts: groeperingen die politieke vernieuwing nastreven, telkens tegengehouden door toenmalige machthebbers. Afhankelijk van de periode en de context waren dit despoten, buitenlandse bezetters, reactionairen (die zich afzetten tegen de eerste vormen van democratisering), gematigd liberalen (die de democraten van de macht af wilden houden om zo de macht van de hoge burgerij te vrijwaren) of fascistisch-militaire beleidvoerders.

De Verlichting liet zich in Spanje een stuk minder voelen dan in andere delen van Europa. Het toenmalige bewind laat zich nog het best omschrijven als een vorm van verlicht despotisme. In 1808 valt Napoleon het Spaanse rijk binnen. Er volgt een zesjarige oorlog voor onafhankelijkheid. In die periode verliest de Spaanse Kroon veel autoriteit, met als gevolg dat Fernando VII in 1814 het absolutisme opnieuw invoert, om dit gezag te herwinnen. Wat later volgt de periode van de Reformatie in Europa, wat het nieuwe absolutisme mee beschermt tegen vernieuwende krachten. Na het bewind van Fernando VII, en de troonsovername door zijn dochter Isabel, ontstaat een nieuwe tweespalt, met name die tussen conservatieven en gematigd liberalen. Begin 19e eeuw speelt Spanje ook bijna al

haar kolonies kwijt, en daarmee ook haar internationale markten, goedkope grondstoffen, prestige als grootmacht en internationale invloeden.

Ook binnen de liberale strekking (waarbinnen het beleid van Isabel gesitueerd moet worden, zij het een uiterst selectieve vorm van liberalisme) bestaat tweedracht: progressieve liberalen (de eerste democraten, zeg maar) staan lijnrecht tegenover de gematigden, die vooral de privileges van de hoge burgerij willen vrijwaren. In de tweede helft van de 19^e eeuw volgt een democratisch project van enkele jaren. Het mislukt alweer wegens belangentegenstellingen tussen verschillende betrokken partijen. In 1876 wordt dan toch de eerste Spaanse Grondwet ondertekend.

In diezelfde periode, tijdens de 'Renaissance', ontstaat het Catalanisme, of nog: het Catalaans-nationalistische bewustzijn. Van een oorspronkelijk louter cultureel project (de cultivering van taal, tradities, cultuur en geschiedenis) voedt dit in het begin van de twintigste eeuw een meer politiek getint gedachtengoed. Ook binnen het Catalanisme bestaan strekkingen en tegenstellingen, die we opnieuw kunnen indelen in linkse en rechtse projecten. Eind 19^e eeuw wordt een eerste onafhankelijkheidsverklaring afgekondigd (maart 1892: La Base de Manresa, de eerste verklaring van autonomie van Catalonië tegenover de Spaanse Kroon), en vanaf 1901 ontstaan de eerste Catalanistische politieke partijen, waarvan de Lliga Regionalista 20 jaar lang de meerderheidspartij is in Catalonië.

Met de militaire staatsgreep van Primo de Rivera (1923) krijgt het Catalanisme een eerste kaakslag. De Spaanse Grondwet wordt opgeschort, en alle regionale voorrechten worden geschrapt. Primo's beleid mislukt, de oude monarchie (die hem had gesteund) raakt alle krediet kwijt, en in de jaren dertig wordt Spanje opnieuw een republiek. In 1931 wordt een tweede Grondwet uitgevaardigd. De euforie blijkt van korte duur: de republikeinen krijgen af te rekenen met een diepe economische crisis en steeds scherpere tegenstellingen tussen links en rechts. Op geen enkel moment in haar vijfjarig bestaan vindt de nieuwe Republiek eenheid en stabiliteit. In 1936 bereiken de spanningen een hoogtepunt, met de electorale overwinning van het linkse Frente Popular, gevolgd door een rechtse militaire staatsgreep als hoogtepunt. De Spaanse burgeroorlog breekt uit.

Deze korte periode waarin geprobeerd werd een republiek uit te bouwen is van groot belang voor Catalonië. Sinds 1716 had het geen eigen politieke instellingen meer gehad. Het is in deze republikeinse periode dat de Generalitat wordt

opgericht (de naam was al sinds de Middeleeuwen een aanduiding van het politieke bestuur in de regio), dat een eerste modern orgaan van zelfbestuur wordt. Haar bevoegdheden worden in 1932 vastgelegd in een tweede Autonomie-verklaring.

Tijdens de burgeroorlog komen de Generalitat en tal van volksmilities lijnrecht tegenover de rechtse strekkingen van het leger te staan. Een tijd van vervolging, foltering en executie, ballingschap en clandestiniteit breekt aan.

Wanneer de oorlog verloren wordt in 1939 verliest Catalonië voor een periode die uiteindelijk veertig jaar zal duren, al haar moeizaam verworven privileges. De naoorlogse periode wordt gekenmerkt door een zware repressie van elke uiting van volksidentiteit die niet de Spaanse is – symbolen, taal, gedachtengoed, cultuur - een verdrukking die blijft voortduren tot de dood van Franco in 1975. Op zijn zachtst uitgedrukt is het een traumatische periode voor het Catalaanse volk, dat zich veertig jaar aan een stuk gedwongen ziet haar culturele eigenheid verdoken te beleven en behoeden. Vandaag, dertig jaar na Franco's dood, blijft de herinnering aan deze periode levendig. Taal en culturele identiteit zijn opvallend aanwezige thema's in het hedendaagse Catalonië, op een manier die niet-Catalanen vaak verbaast en soms fanatiek toeschijnt.

(bron: <http://www.buxaweb.com/historia/temes/indextemes.htm>)

In 1975 wordt Juan Carlos koning van Spanje; in 1977 grijpen de eerste democratische verkiezingen sinds de tweede republiek plaats; in 1978 wordt een derde Spaanse Grondwet uitgevaardigd. Het jaar ervóór al werd de Generalitat gerestaureerd, en in 1979 volgt een officiële verklaring van Catalaanse autonomie, waarin de eigen bevoegdheden van de Provincies en hun relatie met de centrale regering, wettelijk worden vastgelegd. Een jaar daarna grijpen Catalaanse verkiezingen plaats (bedenk: de laatste hadden plaats gehad in 1932).

Tijdens Franco's bewind had de Spaanse economie, vooral in de jaren vijftig en zestig, een economische boost gekregen, zij het in ongelijke mate. Vooral Catalonië en Baskenland slagen er in die periode in gaandeweg te moderniseren en hun blik naar buiten te richten. Het hoeft geen betoog dat de economische modernisering binnen een meer liberale staatsstructuur een stuk meer effect gehad kon hebben. De Industriële Revolutie had zich in de 19e eeuw overigens

ook enkel in Catalonië en Baskenland voltrokken; de rest van het land volgde pas in de 20^e eeuw.

De eerste regering die in het democratische Spanje aan de macht komt is de PSOE (Spaanse Socialistische Partij, 1982-1996). Onder haar beleid begint een geleidelijke implementatie van de hernieuwde culturele rechten van Catalonië, en een verdere toewijzing van verantwoordelijkheden aan deelregeringen. Van een strategisch cultuurbeleid kan in deze periode bezwaarlijk worden gesproken. Een veertigjarige onderdrukking van culturele uitingen laat zich niet in een handomdraai uitwissen. Het cultuurbeleid in deze periode wordt gekenmerkt door een gebrek aan strategische visie en een hoge mate van infrastructuralisme (Bonet, 1999, pp. 5, 9). Wat verwoest was onder Franco moest opnieuw worden opgebouwd. Nieuwe gebouwen, als symbool voor de Catalaanse cultuur, moesten worden opgetrokken. Jordi Pujol, Catalaans president (d.w.z. voorzitter van de Generalitat), tussen 1980 en 2003, ent zijn cultuurbeleid heel sterk op taal en volksidentiteit.

Tot de jaren negentig komt er door voornoemde decentralisering een boost van culturele activiteit (denk aan het subsidiariteitsbeginsel: Catalaanse overheden hebben meer voeling met het lokale cultuurleven dan het verre Madrid). Tot 1992 (met de Olympische Spelen in Barcelona) stijgen de cultuurbudgetten sterk, maar worden ze ook nogal selectief verdeeld: projecten die Catalaanse grandeur en triomfalisme weerspiegelen en toerisme aantrekken worden sterk bevoordeeld. Ook het Fórum de las Culturas, anderhalf jaar geleden opgericht, wordt verweten onevenredig veel steun genoten te hebben.

Van 1996 tot 2004 regeert de Partido Popular (centrum-rechts): er komt een versterking van de grote communicatiebedrijven, van de Spaanse audiovisuele sector en van de uitgeversbedrijven. De Spaanse economie wordt steeds liberaler, en volgens sommigen wordt het Spaanse en Catalaanse cultuurbeleid in stijgende mate door cliëntelisme gekenmerkt. (Bonet, 1999, p. 9)

Vandaag zijn de beschikbare budgetten voor nieuwe projecten geslonken: de activiteiten in de gebouwen, opgetrokken en gerenoveerd tijdens voornoemde infrastructuralistische periode, vergen veel geld (onderhoud, werking,...), en de beleidslijnen worden geleidelijk aangepast aan een nieuwe realiteit.

Het huidige debat kristalliseert zich dan ook o.m. rond de effectiviteit en efficiëntie van het cultuurbeleid. Het is binnen deze context dat stemmen gerezen zijn die pleiten voor meer samenwerking tussen non-profit en privé. (Bonet, 2002, p. 51) Men gaat op zoek naar nieuwe inkomsten: onderaannemingen, samenwerking met bedrijven, het delen van verantwoordelijkheden,... Een beleidsprioriteit is nu ook: het stimuleren van de vraag naar cultuur.

Eind 2003 grijpt in Catalonië een regeringswissel plaats: de gematigd-nationalistische regering van Pujol (Convergència I Unió, sinds 23 jaar in het zadel) wordt vervangen door een centrum-linkse coalitie, onder presidentschap van Pascual Maragall i Mira (die begin jaren negentig al burgemeester van Barcelona was geweest), met name de PSC (de Catalaanse Socialistische Partij), ICV-EUiA (groenen, ex-communistische partij) en Esquerra Republicana de Catalunya (pro-autonomie maar niet separatistisch).

Die regeringswissel is niet zonder betekenis omdat nu zowel in de centrale overheid als in Catalonië een socialistische overheid zetelt, wat, zo wordt gehoopt, interne communicatie en gezamenlijke vertegenwoordiging naar buiten toe vergemakkelijkt. Sinds kort mag een cultuurminister uit een autonome provincie gezamenlijk met een vertegenwoordiger uit de centrale regering zijn regio vertegenwoordigen inzake een materie die onder zijn bevoegdheid valt, zoals bv. cultuur. Geen irrelevante evolutie, vooral in het licht van het internationale debat rond de steun aan cultuurindustrieën.

Daarenboven stelt men zich nu iets pragmatischer op wat het verband tussen taal, identiteit en cultuur betreft. Gelet wordt bijvoorbeeld op de competitiviteit van Catalonië op Europees vlak, en op de samenwerking met landen en regio's van wie de regio iets kan leren (in tegenstelling tot "op wie ze lijken in termen van politieke identiteit"). Sinds diezelfde regeringswissel is de overheid ook van plan cultuurindustrieën breder te gaan steunen dan aanvankelijk. In het begin ging vrijwel alle steun naar de Catalaanse audiovisuele sector⁴. Nu is het de bedoeling de aandacht ook / meer naar andere sectoren te laten gaan. Minister van cultuur is nu Caterina Mieras i Barceló. Zij is ook voorzitter van de Algemene Raad van het ICIC (Instituut voor Catalaanse Cultuurindustrieën).

⁴ Toenmalig cultuurminister Jordi Vilajoana was uit de televisiewereld afkomstig

De geschiedenis van Catalonië en Spanje kan dus een aantal eigenschappen van het Catalaanse cultuurbeleid helpen verklaren: het sterke belang van de Catalaanse identiteit, het grote belang van de audiovisuele sector, een (volgens sommigen) zekere mate van cliëntelisme en discrecionaliteit in het toekennen van steun aan cultuur, alsook een lange periode van infrastructuralisme in het cultuurbeleid.

1.3 Cultuurpolitieke bevoegdheden in Spanje en Catalonië

Spanje is een monarchie en een parlementaire democratie die steunt op volgende pijlers: een geschreven grondwet (die van 1978) en verschillende onafhankelijkheidsverklaringen, waarin de exclusieve en gedeelde bevoegdheden, en de organisatie van bestuur van autonome provincies beschreven en geregeld staat.

1.3.1 Centraal niveau

Volgens de Spaanse grondwet moet de Spaanse regering "alle Spanjaarden en Spaanse volkeren beschermen in het uitoefenen van hun cultuur en tradities, taal en instellingen." Basisprincipe is het recht op cultuur voor alle burgers. Het is de verantwoordelijkheid van de openbare macht om de toegang hiertoe te stimuleren en beschermen. Bevoegdheden van de centrale regering inzake cultuur zijn beperkt tot: bescherming van het historisch-artistieke erfgoed, de wetgeving over intellectueel eigendom, de basisbeleidslijnen voor pers, radio en televisie, en het stimuleren van de culturele communicatie tussen de autonome provincies.

1.3.2 Provincies

Cultuur is een quasi-exclusieve bevoegdheid van de zeventien autonome provincies en de lokale overheden. Ook de uitgaven voor cultuur worden grotendeels door de Generalitat en de lokale overheden gedragen. ((s.n.), Catalaanse Cultuurstatistieken, hoofdstuk 'Financiering', tabel 1, 2004).

1.3.3 Lokale overheden

Lokale overheden genieten een zekere bevoegdheid op het vlak van erfgoed, culturele activiteiten en vrijetijdsbesteding. Ze zijn hierin ondergeschikt aan het provinciaal bestuur. (Bonet, 1999, p. 4)

2 Cultuur en cultuurindustrieën in Catalonië

De Catalaanse Generalitat creëerde in 2000 het ICIC (het Instituut voor Catalaanse Cultuurindustrieën, dat subsidieert en investeert), en liet een Witboek voor Cultuurindustrieën uitschrijven door Prof. Lluís Bonet (Universiteit van Barcelona). In dat Witboek, uitgegeven in 2002, worden de belangrijkste noden en uitdagingen voor de Catalaanse cultuurindustrieën beschreven, alsook suggesties om ze aan te pakken. Zo wordt er o.m. voor gepleit (Bonet, 2002, pp. 51-52):

- ❑ partnerships aan te gaan met de privé-sector;
- ❑ cultuurindustrieën zo veel mogelijk op middellange en lange termijn te steunen;
- ❑ intersectorale synergieën en samenwerking tussen ondernemingen te stimuleren.

Voor de definiëring van cultuurindustrieën hanteert Bonet het criterium van aan- of afwezigheid van winstoogmerk. Het Witboek vertrekt van de definitie van cultuurindustrieën als het *geheel van creatieve activiteiten verbonden aan het mercantiele veld van culturele productie en distributie*. (Bonet, 2002, p. 2)

De auteur lijkt echter ook het criterium van technologische reproductie te gebruiken om te bepalen 'in welke mate' een organisatie als cultuurindustrie kan worden beschouwd. De redenering is dan dat, afhankelijk van de gebruikte technologie, een product minder of meer verspreiding kent. Hoe meer verspreiding, hoe sterker het bedrijf de kenmerken van een cultuurindustrie vertoont. (Bonet, 2002, p. 19)

Als we afgaan op de organisatie van en de sectoren waarbinnen het ICIC werkzaam is (zie ook bijlage 1), dan stellen we vast dat cultuurindustrieën voor hen in drie grote groepen onder te verdelen vallen, namelijk:

1. de audiovisuele sector;
2. bedrijven werkzaam in het boekbedrijf, de platenindustrie, multimedia, podiumkunsten en beeldende kunst;
3. pers en media.

Deze structuur maakt duidelijk hoeveel belang wordt gehecht aan de audiovisuele sector, zowel de film- als de televisiesector. De laatste jaren is hier heel veel aandacht naartoe gegaan. Een verklaring kan worden gezocht in politieke prioriteiten enerzijds (toenmalig cultuurminister Jordi Vilajoana kwam uit de televisiewereld), en anderzijds door het belang dat toegekend wordt aan de bescherming van de Catalaanse taal (Bonet, 2002, pp. 38-39). In de cultuurstatistieken wordt ook veel aandacht besteed aan de kennis en verspreiding van het Catalaans. Op dezelfde wijze wordt in de criteria om voor financiële ondersteuning in aanmerking te komen vaak de voorkeur gegeven aan producten die een steentje bijdragen tot de bescherming en de kennis van het Catalaans. Één van de sectoren waarmee dit het best mogelijk is (naast het boekbedrijf) is uiteraard de audiovisuele sector.

Voor een beschrijving van de specifieke eigenschappen van de verschillende Catalaanse cultuurindustrieën verwijzen we naar het Witboek. (Bonet, 2002, pp. 3-19).

Voor dit rapport baseren we ons op de operationele definitie van cultuurindustrieën (d.w.z. de sectoren waarin het ICIC werkzaam is), getoetst aan de hoger genoemde beschrijving van cultuurindustrieën. We zullen onze aandacht dus hoofdzakelijk richten op volgende sectoren:

- de audiovisuele sector;
- de platenindustrie;
- het boekbedrijf;
- de multimedia-sector;
- de podiumkunstensector⁵.

⁵ Zoals gezegd: de podiumkunstensector voldoet niet aan de conceptuele definitie van cultuurindustrieën. Toch wordt ze in de analyse meegenomen, omwille van de Vlaamse beleidsdefinitie en de interesse van de overheid om winstzoekende podiumkunstenorganisaties ook door het op te richten fonds te laten ondersteunen.

Een opmerking tot slot: nergens wordt, in de bespreking van cultuurindustrieën, de designsector vermeld. Design is nochtans een uiterst belangrijke sector binnen de Catalaanse economie.

3 Steun aan cultuur in Catalonië - een beknopt overzicht

Om de steun aan cultuurindustrieën te kunnen situeren binnen het globale cultuurbeleid van de Generalitat, geven we in wat volgt een opsomming van de sectoren die als cultuurindustrie gesteund worden (door subsidiëring of andere financiële steunmaatregelen) door het Departement Cultuur. Hierbij vermelden we waar deze steun via het ICIC wordt geregeld:

- beeldende kunst, dans, theater, boekbedrijf, muziek en platenindustrie: een algemeen subsidiebeleid via verschillende sub-organen, aangevuld met terugvorderbare kredieten via het ICIC: deze laatste zijn gericht op de ontwikkeling van bedrijven;
- de audiovisuele sector: een algemeen subsidiebeleid (geen terugvorderbare kredieten) via het ICIC;
- pers: subsidies en terugvorderbare kredieten via het ICIC.

Wat de subsidieregeling betreft gaan we in dit bestek niet in op details. Subsidies worden per sector verleend voor (1) professionele activiteiten (creatie, productie, promotie en verspreiding), uitgevoerd door vzw's (of, in bv. het geval van beeldende kunst, individuen) en (2) de promotie van de Catalaanse kunst buiten Catalonië en Spanje. Zowel organisatorische werking als projecten kunnen worden gesubsidieerd. Er bestaan zowel artistiek-inhoudelijke als financieel-economische criteria (beleidsplan, andere inkomsten, e.a.).

Één en ander is aan het veranderen binnen het Catalaanse steunbeleid voor cultuur. Tijdens ons onderzoek zijn er nieuwe reglementen bijgekomen, zijn andere reglementen aangepast, en is aangekondigd dat weer andere reglementen binnenkort on-line zouden worden geplaatst. Voor wie gedetailleerde informatie wil raden we aan geregeld de website van de Generalitat te raadplegen (<http://cultura.gencat.net/subvencions/>), waarop telkens recente aanpassingen worden kenbaar gemaakt.

Het ICIC heeft vooralsnog geen jaarrapport gepubliceerd. De organisatie kon ons voorlopig geen cijfers of resultaten voorleggen. Wel willen we erop wijzen dat het

ICIC sinds kort vertegenwoordiging heeft in Brussel. In bijlage 8 geven we de relevante contactgegevens op.

4 Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC)

4.1 Ontstaan en missie

Het ICIC werd in 2000 opgericht, met als missie: het geven van impulsen aan de ontwikkeling van cultuurindustrieën in Catalonië. Het is een rechtspersoon die rechtstreeks onder het Catalaanse departement Cultuur ressorteert, en er ook financieel door wordt gedragen (in 2004 had het een budget van 19 miljoen euro ter beschikking) ((s.n.), 19 millones de euros para el ICIC, 2004). Directeur van het ICIC is Xavier Mercè, en voorzitter van de Algemene Raad is Caterina Mieras i Barceló, Cultuurminister van Catalonië.

Naast subsidies kan het ICIC ook aan investering doen in concrete, afgebakende en commercieel levensvatbare projecten. Verder maakt het de toegang tot goedkope kredieten voor cultuurbedrijven makkelijker.

4.2 Functies:

Het ICIC heeft als functies:

- ❑ het ontwikkelen en beheren van (technische) ondersteuningsprogramma's voor cultuurindustrieën;
- ❑ het verlenen van steun aan de ontwikkeling en inbedding van nieuwe cultuurbedrijven;
- ❑ het geven van impulsen aan de binnenlandse consumptie, export en verspreiding van cultuurproducten;
- ❑ het stimuleren van de samenwerking tussen bedrijven en culturele creatieve actoren;
- ❑ het geven van impulsen aan onderwijs dat bijdraagt tot de ontwikkeling van cultuurindustrieën;
- ❑ het behartigen en verbeteren van relaties tussen overheid en cultuurindustrieën;
- ❑ de studie en prospectie;
- ❑ het verspreiden van informatie, voornamelijk over makkelijke en goedkope fondsenwerving, onder cultuurindustrieën.

4.3 Bevoegdheden

Het ICIC heeft volgende bevoegdheden:

- ❑ het kan akkoorden sluiten met andere organisaties, zowel publiek als privé;
- ❑ het kan aandelen nemen in bedrijven;
- ❑ het kan deelnemen aan risicokapitaal-operaties;
- ❑ het verstrekt subsidiegeld;
- ❑ het zoekt actief naar manieren om de toegang van cultuurbedrijven tot speciale kredietlijnen te vergemakkelijken.

4.4 Doelgroep

Onder cultuurindustrieën verstaat het ICIC die sectoren die door Prof. Bonet ook als dusdanig worden beschouwd: de audiovisuele sector, het boekbedrijf, de pers, multimedia, de platenindustrie, de podiumkunsten, en de beeldende kunst.

4.5 Structuur en werking

Algemeen

Uit het organogram van het ICIC (zie bijlage 1) blijkt:

- dat verschillende departementen van de Catalaanse overheid in het beleid vertegenwoordigd zijn (Handel, Industrie, Toerisme, Cultuur, Onderwijs en DURSI (Universiteiten, R&D, en de Kennismaatschappij));
- dat verschillende soorten (subsectoren van) cultuurindustrieën vertegenwoordigd zijn;
- dat het qua structuur nog steeds heel sterk op televisie en cinema is gericht.

Sinds januari 2005 bestaat er ook een ICIC-vertegenwoordiging in het buitenland, waaronder Brussel. Deze buitenlandse vertegenwoordiging staat nog niet in het organogram vermeld. Contactgegevens vermelden we in bijlage.

Per afdeling

Overheidsorganen

- ❑ een algemene Vergadering, bestaande uit 25 leden, voorgezeten door de huidige cultuurminister, Caterina Mieras i Barceló;
- ❑ een Raad van Bestuur, bestaande uit 13 leden.

Organogram en werking

- ❑ Audiovisuele sector: rechtstreekse subsidies;
- ❑ Boekbedrijf, platen- en muzieksector, multimedia, podiumkunsten, beeldende kunsten, pers, en níet de audiovisuele sector: terugvorderbare kredieten⁶:
 1. voor verenigingen die een subsector vertegenwoordigen en een *strategisch initiatief* voorstellen dat voor die sector van belang is/kan zijn. Niet de werking, maar een initiatief wordt ondersteund. Komen in aanmerking:
 - ❑ de uitbreiding of opening van nieuwe productielijnen,
 - ❑ het aanboren van nieuwe markten,
 - ❑ het targeten van nieuwe doelgroepen,
 - ❑ het stimuleren van consumptie,
 - ❑ doelgroepenbinding,
 - ❑ investeringen in R&D,
 - ❑ het creëren of verder uitbouwen van distributienetwerken;
 2. voor *projecten* van bepaalde duur, voorgelegd door individuele bedrijven; het project moet economisch identificeer- en differentieerbaar zijn van de andere economische activiteiten van het bedrijf, en gericht op de productie en/of distributie van cultuurproducten; de leningen zijn vooral voor riskante en/of grootschalige initiatieven bedoeld.
- ❑ In een contract worden de modaliteiten van terugbetaling vastgelegd: die kunnen vast zijn, variabel (afhankelijk van de opbrengst) of een combinatie; de terugbetaling wordt afhankelijk gemaakt van het (financieel) succes van het ondersteunde initiatief. In elk geval moet er minstens 30% worden terugbetaald, en als algemene regel geldt dat als het geleende geldbedrag terugverdiend is, de bijdrage van het ICIC integraal wordt teruggestort. Dit

⁶ Dit is een krediet waarvan de terugbetaling afhankelijk wordt gemaakt van het financieel succes van een onderneming / initiatief.

verkleint het risico voor het cultuurbedrijf in aanzienlijke mate: het krediet moet worden terugbetaald in de mate dat dit mogelijk is. De controle vooraf richt zich dan ook grotendeels op een inschatting van de economische levensvatbaarheid van een project.

- Het ICIC doet nooit een grotere inbreng dan die van het bedrijf zelf, en neemt geen groter risico dan een mogelijk verlies van 50% van het geleende bedrag; het terug te betalen bedrag mag het niveau van 105% van het oorspronkelijke bedrag niet overstijgen.

4.6 Criteria voor het toekennen van krediet

Een evaluatiecommissie bekijkt:

- de economische levensvatbaarheid van het project en de waarschijnlijkheid dat het krediet zal kunnen worden terugbetaald;
- de operationalisering van doelstellingen, de wijze waarop de performantie dus beoordeeld zal worden;
- of de ontleners niet voor hetzelfde initiatief via een ander kanaal hulp ontvangt;
- het percentage eigen inkomsten in vergelijking met de inbreng van het ICIC;
- de introductie van vernieuwende bedrijfsformules;
- de bijdrage van het voorstel aan de industriële ontwikkeling van het bedrijf.

Door middel van een puntenweging op basis van deze criteria wordt beslist of een lening wordt toegekend.

Andere vereisten zijn:

- het berekende risico van de kant van het ICIC mag niet meer zijn dan 50% van het uitgeleende bedrag in het geval van een voorgesteld initiatief van strategisch belang voor de subsector in haar geheel; in het andere geval, waar projecten worden voorgesteld, wordt een maximaal risico van 70% toegestaan;
- de ontleners moet zijn hoofdactiviteit in Catalonië uitvoeren, kunnen beargumenteren dat het krediet zal kunnen worden terugbetaald, een ervaring van twee jaar aantonen, en aan nog een aantal technische en

administratieve voorwaarden voldoen. Ook het Catalaans als minimale voertaal wordt in deze criteria vermeld;

- er moet een bedrijfsplan worden ingediend, met aandacht voor de noden van de subsector waarin men wil ageren, en met vermelding van strategische en operationele doelstellingen;
- er moet een marketingplan worden ingediend;
- er moet een stappenplan voor terugbetaling worden ingediend;
- het bedrijf moet over minstens evenveel eigen middelen beschikken als de bijdrage van het ICIC;
- er moet een bankgarantie voorgelegd worden voor 50 % van het bedrag dat geleend wordt (in het geval van projecten is dit 30 %).

4.7 Een eerste besluit

Er valt op hoe het ICIC vrijwel uitsluitend bedrijfseconomische criteria hanteert voor het al dan niet verstrekken van financiële steun aan cultuurindustrieën. De eerste paragraaf van de wettekst die leningen regelt luidt dan ook: *"Het ICIC heeft o.m. als doelstelling om de ontwikkeling van cultuurindustrieën te stimuleren, te helpen bij hun inbedding, en steun te verlenen aan die bedrijfsmatige initiatieven die te maken hebben met de productie en promotie van cultuurproducten op Catalaans grondgebied (...)"*. (Resolutie CLT/1515/2004, Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, nr. 4145 – 2/6/2004)

Een achterliggend oogmerk m.b.t. culturele diversiteit of artistieke kwaliteit wordt in deze criteria niet vermeld. Kwaliteit krijgt echter wel vermelding binnen de doelstellingen van het ICIC, dat het aldus verwoordt: *"(...) creatieve vernieuwing en de zoektocht naar nieuwe en kwaliteitsvolle esthetische vormen en jargons⁷ te stimuleren."*

Als we er het Witboek op naslaan, uitgeschreven in opdracht van het ICIC, vinden we ook dergelijke vermeldingen, maar die zijn eerder pragmatisch van aard. Professor Bonet raadt kleine bedrijven bijvoorbeeld aan om niches te zoeken, aangezien dat hun sterkte is ten overstaan van grotere (en, zo wordt verondersteld, loggere) cultuurbedrijven. (Bonet, 2002, p. 12) Het gaat hier dus om een strategische suggestie, met eventuele positieve gevolgen voor de beoogde culturele diversiteit. Belangrijk is dat de terugvorderbare kredieten voor

⁷ Dit is een eigen vertaling van het Spaanse 'lenguajes': het gaat om het ontstaan van nieuw taalgebruik, en dus nieuwe concepten (in tegenstelling tot nieuwe talen).

concrete initiatieven worden uitgevaardigd, niet voor de volledige werking van een organisatie, en dit in tegenstelling tot wat Bonet adviseert: hij pleit veeleer voor ondersteuning op middellange en lange termijn.

De ondersteuning van cultuurindustrieën heeft dus vooral economische argumenten: het versterken en verdichten van het Catalaanse economische netwerk, en dit, aangezien het ICIC een overheidsorgaan is, met een onvermijdelijke positieve discriminatie naar de Catalaanse taal toe. Dit wordt letterlijk vermeld bij de opsomming van de doelstellingen: "*(...) erover waken dat de Catalaanse (en Aranese) taal en cultuur voldoende promotie krijgen*".

Tussen eind 2000 (oprichting van het ICIC) en eind 2003 werd 27.463.559 euro besteed aan de promotie van cultuurindustrieën. ((s.n.), El ICIC Catalán ha destinado más de 27 millones de euros para impulsar las industrias culturales en esa comunidad, 2003). Een groot deel hiervan is naar de audiovisuele sector gegaan. Hoger werd vermeld hoe de steun aan deze sector zeer groot is in vergelijking met andere subsectoren. In 2003 kende de ze een stijging van 50% ((s.n.), 19 millones de euros para el ICIC, 2004). Tussen 2000 en 2003 steeg het aantal Catalaanse langspeelfilms van 22 naar 31. ((s.n.), Catalaanse Cultuurstatistieken, hoofdstuk 'Cine', grafiek 1, 2004).

5 CrèditCultura:

een samenwerking tussen het ICIC en financiële instellingen

5.1 Wat is CrèditCultura?

Dit initiatief dateert van eind 2004, en is dus gloednieuw. Het gaat om een akkoord tussen het ICIC en vijf financiële instellingen, dat een jaar zal duren en daarna mits stilzwijgende toestemming verlengbaar is.

Het doel is om de toegang van cultuurindustrieën tot een financiering te vergemakkelijken en goedkoper te maken. Een achterliggend doel, hoewel niet letterlijk vermeld, is wellicht een nieuw evenwicht binnen de steun aan cultuurindustrieën, in het voordeel van de niet-audiovisuele sector⁸. Letterlijk zegt het akkoord: "*Catalonië heeft een hoog consumptieniveau van cultuurproducten,*

⁸ Dit is een persoonlijke interpretatie: nergens wordt dit in officiële documenten letterlijk vermeld.

maar op ongelijke wijze verdeeld over de diverse sectoren. Terwijl in sommige sectoren de Catalaanse cultuurindustrie goed ontwikkeld is, is in andere gebieden een extra inspanning nodig om het potentieel van onze cultuurproductie op te schroeven” (akkoordverklaring i.v.m. creatie van het initiatief CrèditCultura, oktober 2004, eigen vertaling).

De financiële instellingen kunnen de cultuurindustrieën op drie verschillende manieren steunen: door een bankgarantie of door een voordelige lening op lange of korte termijn. Het grootste deel van de commissie die hiervoor betaald moet worden neemt het ICIC voor haar rekening, met als resultaat dat de cultuurindustrie enkel de geleende som terugbetaalt, vermeerderd met de Euribor-rentevoet (Euro Interbank Offered Rate: het gangbare tarief gehanteerd tussen banken in de eurozone voor beleggingen op termijn). Er wordt niet gespecificeerd waarvoor leningen kunnen worden toegekend (werking, projecten,...): criteria hebben te maken met de levensvatbaarheid van voorgestelde initiatieven en met de identiteit van de aanvrager.

5.2 Doelgroep

CrèditCultura staat ter beschikking van bedrijven met domicilie of hoofdzetel in Catalonië, die zich toeleggen op de productie, distributie en/of commercialisering van cultuurproducten in volgende sectoren: de audiovisuele sector, de platenindustrie, het boekbedrijf, de gedrukte (geschreven) pers, multimedia, beeldende kunsten, podiumkunsten; alsook de bedrijven die zorgen voor productie, distributie en/of commercialisering van live-events, en die culturele diensten verlenen⁹. Alle cultuurindustrieën, zoals geïnterpreteerd door Prof. Bonet, worden dus bediend, alsook producenten van shows en culturele dienstverleners.

5.3 Partners

- ❑ de Catalaanse overheid, departement Cultuur, via het ICIC;
- ❑ financiële instellingen (met of zonder winstoogmerk): La Caixa d’Estalvis¹⁰ i Pensions de Barcelona, La Caixa d’Estalvis de Catalunya, Santander Central Hispano, Banco Sabadell, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria;

⁹ Gevraagd naar wat men hieronder verstaat, geeft een ICIC-woordvoester als voorbeeld: het geven van managementsadvies. Volgens haar gaat het dus niet om culturele diensten, zoals gedefinieerd door Unesco.

¹⁰ ‘Caixa d’estalvis’ is Catalaans voor spaarkas.

5.4 Budget

Voor het verstrekken van de kredieten en de bankgaranties wordt een gezamenlijk budget van 15 miljoen euro voorzien. Het ICIC schat haar eigen bijdrage op ongeveer 50.000 euro, een bedrag dat kan stijgen naargelang het aantal positief beantwoorde aanvragen. De inbreng van het ICIC komt uit het Catalaanse cultuurbudget, de middelen die financiële instellingen inbrengen zijn uiteraard privé.

5.5 Details van te verstrekken steun:

- ❑ Bankgarantie (budget 3.000.000 euro):
 - maximum 60.000 euro, op een termijn van maximum twee jaar;
 - opening: commissie van 0,10%, subsidieerbaar door het ICIC;
 - driemaandelijke (risico-)commissie van 0,15% bovenop de beginsom.

- ❑ Lange termijnlening: (budget 4.500.000 euro):
 - vooral voor productie-investeringen;
 - maximum 180.000 euro;
 - op een termijn van 3, 5 of 7 jaar;
 - opening: commissie van 0,25%, subsidieerbaar door ICIC;
 - bovenop het bedrag van gedeeltelijke aflossing komt een commissie van 0,50% van de beginsom;
 - ook bij voortijdige aflossing: een commissie van 0,50% van de beginsom;
 - interest: de Euribor-rentevoet (met een margeverschil van 1,30%)

- ❑ Korte termijnlening (budget 4.500.000 euro);
 - maximum 180.000 euro;
 - voor een termijn van maximum zes maand;
 - commissie opening: 0,20% (subsidieerbaar door ICIC);
 - interest: de Euribor-rentevoet (met een margeverschil van 1,15%)

5.6 Procedure

- ❑ Het kandidaat-bedrijf vraagt een lening of bankgarantie aan bij een financiële instelling. Het moet uitdrukkelijke toestemming geven om alle informatie aangaande identiteit en aanvraag met het ICIC te delen;

- ❑ de financiële instelling beoordeelt de economische levensvatbaarheid van het project/de organisatie, en heeft daar ook als enige oordeels- en beslissingsrecht over;
- ❑ indien de financiële instelling bereid is steun te verlenen, wordt het dossier doorgegeven aan het ICIC, dat beslist of het haar deel zal subsidiëren. De criteria zijn voornamelijk technisch-administratief van aard. Verder wordt een maximumbedrag van 100.000 euro vastgesteld indien een bedrijf behalve de ICIC-steun in het kader van CrèditCultura nog andere subsidies krijgt: over een periode van drie jaar mag het bedrijf niet meer dan 100.000 euro steun ontvangen. Het ICIC bepaalt verder of het bedrijf vanuit zijn aard en activiteit voor financiering in aanmerking komt, of het gaat om een productieve investering, en of het te steunen voorstel niet indruist tegen het algemeen belang;
- ❑ het ICIC is op geen enkele wijze verantwoordelijk voor de terugbetaling van het door de financiële instelling verstrekte krediet. Evenmin komt het tussen bij de beslissing om al dan niet een kredietlijn te openen of een bankgarantie te geven.

5.7 De functie van het ICIC binnen CrèditCultura:

Het ICIC verstrekt informatie over CrèditCultura, begeleidt bedrijven, en betaalt het merendeel van de gevraagde commissies.

In het geval van een bankgarantie wil dit zeggen: de commissie bij opening; voor het geval van een korte-termijn-lening is dit de commissie bij opening, en hetgeen de bank bovenop de Euribor-interest vraagt; voor een lening op lange termijn is dit: de commissie bij opening, het verschil over de Euribor, telkens tijdens de eerste jaren dat de lening loopt (i.g.v. een lening van vijf jaar zal ICIC drie jaar subsidiëren, i.g.v. een lening van drie jaar zal ze twee jaar subsidiëren, enz.)

5.8 Welk belang hebben financiële instellingen hierbij?

Belangrijk te vermelden is hier het verschil tussen een 'caja' (het best te vergelijken met een spaarkas) en een 'banco' (een klassieke bank zoals wij die kennen). (www.ceca.es)

Een 'caja' is een privé-financiële instelling: haar hoofdactiviteiten zijn financieel en spelen zich af op de economisch-commerciële markt. Een integraal deel van

haar missie is echter sociaal van inslag, en ze heeft geen winstoogmerk. De missie van een caja is: het verstrekken van financiële diensten aan alle lagen van de bevolking (families, kleine bedrijven, KMO's), en een deel van haar opbrengsten investeren in de ontwikkeling en het welzijn van de bevolking. Een belangrijk deel van de opbrengst van een caja vloeit terug naar de gemeenschap via deelname aan sociale werken (inclusief cultuur, milieu, het stimuleren van de cultuurconsumptie bij sociaal zwakkeren, restauratie en conservatie van historisch-artistiek erfgoed, enz). Spaarkassen hebben een sterk lokale inbedding en zijn heel duidelijk aanwezig in het straatbeeld (je vindt omzeggens op elke straathoek een kantoor). Ze zijn gespecialiseerd in het kanaliseren van spaargeld in functie van hun eigen doelen. Er bestaan 46 cajas die samen heel Spanje bestrijken. Momenteel bedienen ze meer dan de helft van de markt. Cajas zijn sinds hun ontstaan midden 19e eeuw, o.m. door diversificatie van hun diensten, concurrenten voor het klassieke Spaanse bankwezen geworden. Vanuit de missie van een caja is het logisch dat zij deelneemt aan een opzet als CrèditCultura. Ook Bonet benadrukt de sleutelrol van deze spaarkassen in de verspreiding van cultuur (Bonet, 2002, p. 42).

Dit is minder het geval bij traditionele banken ('bancos'). Bij navraag naar hun belangen in het initiatief werd vooral prestige genoemd. Wellicht zal de concurrentie met cajas niet vreemd zijn aan het feit dat ook banken deelnemen aan CrèditCultura. Banken en cajas participeren trouwens ook in vele andere, meer traditionele investeringsfondsen. Als we bedenken dat de criteria voor het verlenen van steun hoofdzakelijk bedrijfseconomisch van aard zijn (leefbaarheid, strategisch belang voor de sector, enz...) is dit niet onlogisch: de bank vergewist zich ervan geen verlies te lijden, en wint aan prestige als facilitator van cultuur.

6 Institut Català de Finances

Het ICF is een openbare kredietinstelling, ressorterend onder het departement Economie en Financiën van de Catalaanse Generalitat, met eigen rechtspersoonlijkheid en een eigen budget. Het heeft als missie:

- investeren in de openbare- en de private economische sector in Catalonië – dit doet het zowel als onafhankelijke privé-kredietinstelling als als agent van de overheid (dus o.b.v. richtlijnen van overheidswege); zodoende wil het ICF bijdragen tot de economische groei en verspreiding van de welvaart in Catalonië;

- een gunstig klimaat helpen creëren voor risicokapitaal-operaties (dit doet het o.m. via een zelf gecreëerde holding: ICF Holding S.A., dat zelf aandelen neemt in Catalaanse fondsen en bedrijven).

Het ICF, gespecialiseerd in vaste activa, investeert slechts weinig in cultuur. Uitzonderingen zijn de goedkope kredieten die het ter beschikking stelt voor investeringen in theaterinfrastructuur en bibliotheken, en de financiële ondersteuning van de Catalaanse audiovisuele sector, om investeringskosten te drukken voor productie van films, tv-series, e.d.m. Dit doet het voor een bedrag van maximum 150.000.000 euro, voor een termijn van maximum vijf jaar, om de drie jaar hernieuwbaar. Kunnen hiervan genieten: langspeelfilms, series en televisiefilms, documentaires, kortfilms, en dubbing van televisiefilms. De gevraagde rente hangt af van het type project dat wordt gesteund. De commissies: 0,5% voor de dossierstudie en 0,5% voor de opening van een krediet.

De procedure verloopt als volgt: een aanvraag moet worden ingediend bij een sectorvereniging¹¹, één bij het ICIC, en een derde bij het ICF. Het ICF wacht op advies van beide andere organen. Zij bekijken de technische haalbaarheid van het project, en doen uitspraak over de ontvankelijkheid van de aanvraag. Dit advies is niet bindend.

In 2004 had het ICF goedkope kredieten ter beschikking gesteld aan de Catalaanse audiovisuele sector ter waarde van in totaal 130 miljoen euro ((s.n.), 19 millones de euros para el ICIC, 2004).

ICF Holding neemt deel in tal van kleinere fondsen. Het vermelden waard is hier vooral Invermedia, een fonds dat investeert in de audiovisuele sector en in multimedia. Het wordt financieel gedragen door de bank Fibanc (www.fibanc.es) en door ICF Holding.¹² Invermedia heeft geen eigen website. Binnen het beschikbare tijdsbudget voor dit onderzoek is het onmogelijk gebleken tijdig meer

¹¹ Met name, Barcelona Audiovisual of Associació Catalana de Productors Cinematogràfics i Audiovisuals.

¹² Invermedia heeft geen eigen website, en ook op de site van Ibanc hebben we geen verwijzingen naar het fonds gevonden. In het beschikbare tijdsbestek was het niet mogelijk op zoek te gaan naar contactgegevens of extra informatie. Het meest recente artikel over Invermedia is raadpleegbaar op http://www.porlared.com/cinered/noticias/i_act03102701.html.

gedetailleerde informatie op te vragen. In elk geval zou verder onderzoek naar werking en financiering van dit fonds de moeite lonen.

Hoofdstuk 3 : Québec

1 Context en korte historiek

1.1 *Bevolking van Québec - basisgegevens*

Québec is één van de tien provincies (aangevuld met drie regio's, de zogenaamde 'territories') van Canada. In 2004 telde Québec 7.509 928 inwoners, wat ongeveer 24,2% is van de volledige Canadese bevolking. De officiële taal is het Frans, maar ongeveer de helft van de actieve bevolking is tweetalig (Engels-Frans), en 16% beheerst nog een derde taal. De oorspronkelijke volkeren spreken Engels en/of Frans, zij het dat ze hun eigen moedertaal hebben behouden. De premier van Québec is Jean Charest (Québec Liberal Party).

De provincie is 1.540.680 km² groot, ongeveer drie keer de oppervlakte van Frankrijk, en heeft met zijn 7,5 miljoen inwoners dus een erg lage bevolkingsdichtheid. De grootste bevolkingskern is Montréal (daar woont ongeveer de helft van de bevolking). Québec-stad telt 700.000 burgers. ((s.n.), Culture Québec, a culture that travels the world, 2001, p. 6)

Het Québecse BNP bedroeg 236 miljard Can \$ (bijna 146 miljard euro) in 2004. (bron: Institut de la Statistique du Québec, <http://www.stat.gouv.qc.ca/>).

1.2 *Korte historiek*

(bronnen: Marianopolis College, Québec History Encyclopedia; <http://www2.marianopolis.edu/quebechistory/encyclopedia/QuebecProvinceof.htm> / ((s.n.), Culture Québec, a culture that travels the world, 2001)

Krachtlijnen binnen de geschiedenis van Québec zijn de periodes van buitenlandse overheersing, eerst door de Franse en dan door de Britse kroon, de traditioneel hoge immigratiegraad van Fransen en Ieren, en uiteraard de aanwezigheid van de oorspronkelijke volkeren, de eerste inwoners van het gebied.

Door de verschillen in taal en religie met de rest van het land (ruw geschetst, Frans en katholiek versus Engels en protestants) heeft Québec zich steeds in zekere mate van Canada gedistantieerd. Canada is nu een confederatie met tien provincies die een hoge graad van onafhankelijkheid genieten.

Wat volgt is een kort overzicht van de geschiedenis van Québec (die aan de grondslag ligt van die van Canada), met vooral aandacht voor gebeurtenissen die de identiteit van de regio hebben gevormd. Het is belangrijk te vermelden waarom hier weinig tot geen aandacht besteed zal worden aan de oorspronkelijke volkeren en de verschillende stammen die nog aanwezig zijn in het hedendaagse Canada en Québec. Het doel van deze studie is om tot een overzicht te komen van de financiële steunmaatregelen die de provincie verleent aan cultuurindustrieën. De aanwezigheid van verschillende nationaliteiten en ethnieën bevordert, zo mag men hopen, een sfeer van culturele diversiteit en tolerantie. Aangezien afkomst en ethnie in de organisaties die we zullen bespreken echter geen criteria zijn, beperken we ons tot een ruwe schets van de regio en haar geschiedenis, zonder in te gaan op de nuances en complexiteit van een samenleving die voor een zeer groot deel bestaat uit immigranten uit de hele wereld, en voor een ander belangrijk deel uit oorspronkelijke inwoners.

1.2.1 De Franse overheersing (1534-1760)

De geschiedenis van Québec begint met de ontdekking van Canada, op Québecse grond. De eerste Europese kolonisten waren Fransen. Nadat het toenmalige Canada (op het grondgebied van het huidige Québec) in 1534 werd veroverd en de eerste kolonisten aankwamen, duurde het nog tot 1608 alvorens de regio 'Québec' werd gedoopt, en als 'zetel' van de kolonie Nieuw-Frankrijk werd aangeduid.

Na een kort intermezzo tussen 1629 en 1632 – periode waarin Québec kort onder Britse heerschappij komt - begint een eerste fase van sterke bevolkingsgroei, door een hoge immigratiegraad en de opkomst van meer nederzettingen (in Montréal, in Three Rivers,...). Het is een periode van groei en expansie, die pas op het eind van de zeventiende eeuw zal stagneren. Het is ook de periode waarin het katholicisme (via de komst van missionarissen en de stichting van jezuïetencolleges) er zich definitief vestigt.

Ondertussen neemt de omringende Britse aanwezigheid toe, en komt het tot steeds grotere spanningen om het grondgebied.

In die periode is de Québecse bevolking klein in aantal, arm, met precaire overlevingskansen in barre (weers)omstandigheden, geïsoleerd van de omringende volkeren (door een verschillende taal, geloofsovertuiging en levenswijze) en met weinig banden met thuisland Frankrijk.

In 1760 wordt de Franse bezetting omvergeworpen door het Britse leger.

1.2.2 De Britse overheersing (1760-1867)

Na een zevenjarige oorlog met de Britse Kroon wordt in 1763 het Verdrag van Parijs ondertekend: de Noord-Amerikaanse gebieden komen onder Britse heerschappij. 'Nieuw-Frankrijk' bestaat niet meer, maar heet nu Canada, en Québec is één van haar provincies. In die periode beginnen de 'French Canadians' sterk de nood te voelen aan het behoud van een eigen identiteit. Veel verhalen en cultureel erfgoed zijn uit deze periode overgeleverd. Op dat moment gaat het om een bevolking van ongeveer 60.000 mensen, die hun oude wetten en privileges afgeschaft zien, en dit tot in 1774, met de eerste Akte van Québec.

Deze eerste akte voorziet opnieuw in meer zelfbeschikking inzake burgerrecht en religie. De Québecse bevolking lijdt sterk onder aanvallen van Amerikaanse rebellen, maar blijft behoren tot Canada.

Een tweede grondwet in 1791 scheidt de kolonie in twee provincies: lager Canada (Québec) en Hoger Canada (later Ontario), die elk een eigen wetgevende macht krijgen. Anders gezegd: de Britse heerser voert het parlementarisme in. Hierdoor krijgt Québec een wettelijke stem waarmee het kan protesteren tegen het centrale bestuur. De spanningen stijgen, en in 1834 neemt de Algemene Vergadering van Laag-Canada de zogenaamde '92 resoluties' aan, waarin het de eis uit voor een grondwettelijk vastgelegde eigen regering, en dezelfde politieke rechten als Britse burgers. Deze worden aanvankelijk geweigerd, een weigering die leidt tot twee grote opstanden in 1837 en 1838, het jaar waarin Laag-Canada haar Verklaring van Onafhankelijkheid uitspreekt. Dit wordt zwaar bestraft, en het jaar erna wordt Canada ééngemaakt, met de zogenaamde 'Acte d'Union'. Het doel van deze eenmaking is om de assimilatie van de Franstalige Canadezen te bespoedigen. In dat jaar wordt ook een opiniërend rapport uitgebracht, het

zogenaamde 'Durham'-rapport, waarin de Frans-Canadezen worden omschreven als een volk zonder cultuur en zonder geschiedenis.

1.2.3 1867: de parlementaire monarchie Canada

In 1867 aanvaardt het Parlement van Londen de British North America Act, die de *Dominion of Canada* creëert, een grondwettelijke monarchie, federaal maar gecentraliseerd. Deze akte wordt beschouwd als de basis van de huidige Canadese grondwet. Het toenmalige Canada bestond uit vier provincies: Nieuw-Brunswick, Nieuw-Schotland, Québec en Ontario. Québec krijgt dus haar eigen naam en een aantal essentiële rechten terug. Het protest tegen het centrale gezag blijft echter oplaaien, niet enkel in Québec, maar ook in gebieden die door de oorspronkelijke volkeren worden bewoond.

In de loop van de negentiende eeuw krijgen de provincies steeds meer eigen rechten. In 1891 krijgt Québec met Wilfrid Laurier haar eerste eigen premier.

De twintigste eeuw verloopt evenmin conflictloos: er ontstaan verschillende partijen die streven naar een afsplitsing of meer autonomie. Ook een terroristische organisatie ziet het licht: de 'Fondation du Front de Libération du Québec', vooral actief in de jaren zestig-zeventig.

Maar diezelfde eeuw is ook een periode van modernisering: Québec laat zich steeds meer inspireren door Europa en Amerika, en plukt de vruchten van een culturele kruisbestuiving met beide continenten. Literatuur en poëzie kennen een sterke boost, en intellectuelen gaan zich gaandeweg distantiëren van het stereotiepe (arme, agrarische en 'achterlijke') beeld van de Québécois. Zij gaan streven naar creatieve vrijheid en een 'universele revolutie'. Québec ondergaat een metamorfose (meer zelfvertrouwen, eigen instellingen, modernisering), die weerspiegeld wordt in de artistieke creaties uit die periode. ((s.n.), Québec Culture, a Culture that travels the world, 2001, p. 5)

De jaren zestig is de periode van de 'Stille Revolutie'. Men spreekt niet langer van 'Franse Canadezen', maar wel van 'Québécois' – of nog, het gaat niet om een volk van gepercipieerde vreemdelingen binnen het grote Canada, maar om een eigen en aparte identiteit. Het is ook de tijd waarin de provincie haar eigen instellingen ontwikkelt: economisch, politiek, sociaal en educatief. In 1961 wordt het

Québecse Departement voor Culturele Aangelegenheden opgericht. Het duurt wel tot 1974 vóór Frans de officiële taal van de provincie wordt.

In de jaren tachtig en negentig worden een aantal referenda gehouden over Québecse onafhankelijkheid, waarvan het laatste slechts heel nipt wordt verworpen. Het getouwtrek over de politieke positionering tussen Québec en Canada blijft voortduren. In 1987 wordt Québec door de andere provincies erkend als 'société distincte', een verklaring die naderhand wordt ingetrokken door Manitoba en Terre-Neuve. Québec weigert van haar kant om een nieuwe Canadese grondwet te ratificeren.

Ondertussen ontwikkelt de provincie een steeds meer kosmopolitisch karakter, en een grote openheid naar de buitenwereld toe.

De identiteit van Québec vandaag is dus mee gevormd door een geschiedenis van wisselende overheersingen, het streven naar zelfbeschikking, de Franse en Britse invloeden, de traditioneel hoge immigratiegraad en de culturele band met Amerika en Europa. Het is een identiteit waar men trots op is, met een eigen levende taal, het Québécois¹³.

1.3 *Cultuurpolitieke bevoegdheden*

Québec is één van de tien provincies (of deelstaten) die deel uitmaken van het federale Canada.

1.3.1 Canada

(bron: <http://www.canada.gc.ca>)

Canada is een grondwettelijke monarchie naar Brits model. Officieel wordt het geregeerd door de Britse koningin Elizabeth II, vertegenwoordigd door een goeverneur-generaal, voorgedragen door de premier en door haarzelf benoemd voor een termijn van 5 jaar. Momenteel is dit Adrienne Clarkson. Eerste Minister is Paul Martin (Liberal Party). Een premier wordt automatisch aangesteld door de goeverneur-generaal. Doorgaans gaat het om de leider van de meerderheidspartij

¹³ De officiële taal in Québec is Frans; over de discussie of de variant die in Québec gesproken wordt een taal apart dan wel een dialect is, kunnen wij ons niet uitspreken. Van belang is hier dat het Québécois duidelijk van het Frans verschilt, en dat het door sommigen als een eigen taal wordt ervaren, misschien op dezelfde manier als wij het Vlaams lang niet altijd als Nederlands bestempelen.

in het House of Commons, dat samen met de Senaat het Canadese parlement vormt.

De grondwet van Canada bestaat uit een geschreven deel, en een deel gewoonte- en conventierecht. De geschreven grondwet bestaat uit wetten uitgevaardigd vóór 1982 (door het Britse parlement, rechtstreeks geïnspireerd op de Bill of Rights en de Magna Carta) en erna (door het Canadese federale parlement). De twee belangrijkste onderdelen van de geschreven Canadese grondwet zijn: *La Loi Constitutionnelle* van 1867 (vroeger heette die BNA, British North America Act) – die heeft Canada gecreëerd – en de Grondwet van 1982, die voorziet in de vervaderlanding van de Canadese Grondwet, en niet geratificeerd is door Québec.

Voor een overzicht van de verdeling der bevoegdheden (centraal niveau, provinciaal niveau, lokaal niveau), verwijzen we naar volgende website: www.quebecpolitique.com. Hier volstaat het te vermelden dat de provincies tegenover de centrale regering soeverein zijn binnen hun domein, dat indien uitgevaardigde wetten op verschillende niveaus met elkaar in conflict treden, de centraal uitgevaardigde wet het overwicht heeft, dat de provincies en lokale (municipale) overheden sommige bevoegdheden – waaronder cultuur en vrije tijd – delen, en dat deze lokale overheden (de 'municipalités') hoegenaamd niet soeverein zijn. Zij zijn ondergeschikt aan de provinciale overheden. De municipaliteiten oefenen hun bevoegdheden uit in de domeinen openbare veiligheid, milieu en hygiëne, transport, bewoning, vrije tijd en cultuur, stedenbouw en beheer van het grondgebied. Voor het domein cultuur delen ze de verantwoordelijkheid voor bibliotheken en musea, cultuurgoederen en erfgoed met de Provincies, en staan ze alleen in voor het beleid rond tentoonstellingen en beurzen, parken, pretparken en andere vrijetijdsactiviteiten.

De enige federale bevoegdheid die met cultuur te maken heeft is het beleid rond intellectuele eigendom. Ook fiscaliteit is dus een provinciale bevoegdheid.

De verdeling van bevoegdheden is absoluut, in de zin dat er geen sprake is van delegering vanuit de centrale overheid. De provincies zijn 'soeverein' in de uitoefening van hun bevoegdheden.

1.3.2 Québec

Québec is een representatieve parlementaire democratie van het Britse type. Dit wil zeggen dat er zowel een geschreven grondwet als een gewoonterechtelijke grondwet bestaan. Een voorbeeld is de functie van eerste minister (zowel Québec als Canada hebben een premier; de Québecse eerste minister is Jean Charest, Québec Liberal Party). Die staat niet in de geschreven Canadese grondwet vermeld. Zijn bevoegdheden en macht worden bepaald door een ongeschreven set van conventies, die als wezenlijk onderdeel van de grondwet worden beschouwd.

Ook de eigen grondwet van Québec is vergelijkbaar met die van Groot-Brittannië. Het gaat immers niet om één alomvattende wet, maar een geheel van reglementen en deelwetten, waaraan grondwettelijk gewicht wordt toegekend. Er zijn voorstellen geweest om deze wetten samen te brengen in één grondwet, maar dit is een politiek gevoelig en onbeslist thema. De mogelijkheid voor een deelstaat om een eigen grondwet aan te nemen en aan te passen is overigens een belangrijk verschil met andere gedecentraliseerde, maar niet-federale, regio's (bvb. Catalonië, dat een Autonomieverklaring heeft, maar geen eigen constitutie). Zoals gezegd valt de hoofdbrok van het cultuurbeleid onder provinciale bevoegdheid.

2 Cultuur en cultuurindustrieën in Québec

Cultuur wordt in Québec erkend als een belangrijke motor voor de lokale economie. Samen met communicatie (beide vallen onder hetzelfde politieke departement) is cultuur goed voor 8,4% van het BNP. Het Ministerie van Cultuur en Communicatie investeert jaarlijks meer dan 530 miljoen Can \$ (327,8 mio euro) in cultuur. Jaarlijks wordt ook zo'n 20 miljoen Can \$ (12,37 mio euro) geïnvesteerd in het exporteren van cultuur uit Québec: artiesten gaan op tournee, co-producties worden opgezet, nieuwe markten worden ontgonnen. ((s.n.), Québec Culture, a Culture that travels the world, 2001, p. 10)

Het beleid rond en de steun aan cultuur in Québec, waarvoor het Ministerie van Cultuur en Communicatie verantwoordelijk is, rust op volgende pijlers: de Raad voor de Kunsten en Letteren geeft beurzen en subsidiegelden uit aan artiesten en cultuurorganisaties; het SODEC (Société de Développement des Entreprises Culturelles) stelt, naast subsidies, ook andere financiële steun ter beschikking, en

heeft als deel van haar missie het stimuleren van het commercieel-industriële artistieke potentieel binnen het grondgebied. Verder worden verscheidene culturele activiteiten ondersteund door gemeenschappelijke initiatieven tussen overheid en privé-fondsen: het FICC (Fonds d'Investissement de la Culture et des Communications); het FIDEC (la Financière des Entreprises Culturelles); het FTQ (Fonds de solidarité de la Fédération des travailleurs et travailleuses du Québec, één van de grootste risicokapitaalfondsen in Québec, dat het algemene economische netwerk en jobpotentieel structureel wil steunen). ((s.n.), Québec Culture, a culture that travels the world, 2001, p. 10).

Het SODEC staat dus zowel in voor het verstrekken van subsidies aan de culturele sector (samen met de Raad voor de Kunsten en Letteren), het verlenen van andere vormen van financiële steun, als (aangezien dit in Canada een provinciale bevoegdheid is) het beheer van fiscale gunstmaatregelen, uitgevaardigd door de Provinciale Overheid. Cultuurindustrieën krijgen een heel belangrijke plaats binnen het geheel van haar activiteiten.

Het SODEC definieert cultuurindustrieën als volgt:

"Chacune des entreprises culturelles oeuvre dans un domaine artistique où elle réalise des activités appartenant à un maillon de la chaîne qui va de la production jusqu'au commerce au détail. L'ensemble des composantes professionnelles d'un même domaine, les individus et les sociétés, leurs interactions et les flux financiers résultant de leurs échanges constituent une industrie culturelle" (Sodec jaarrapport 2003-2004 p. 18)

Een cultuurindustrie wordt hier dus gezien als het geheel van de waarde-productieketen van een culturele subsector, gaande van de artistieke creatie tot de eindverkoop ervan. Het SODEC voorziet in financiële steun (subsidie, leningen, andere vormen van investering) voor elk van deze fasen: creatie, promotie, distributie, en het bieden van kansen aan jong talent. ((s.n.), jaarrapport 2003-2004, Sodec, Québec, pp. 19-20)

Werpen we eerst een blik op de interventiedomeinen van het SODEC:

- cinema- en televisieproductie;

- de platenindustrie¹⁴ en live entertainment (subsidie);
- de boekenindustrie en gespecialiseerde uitgeverijen (subsidie);
- de kunstambacht¹⁵ (subsidie of renteloze lening);
- de multimedia-sector¹⁶;
- onroerend erfgoed;
- vernoemd onder de noemer 'entreprises culturelles':
 - podiumkunsten, humor en variété, gespecialiseerde muziek, cross-over, grote evenementen¹⁷;
 - beeldende kunst (incl. galerieën);
 - cinema en televisie;
 - de platenindustrie;
 - het boekbedrijf;
 - software;
 - geschreven media;
 - kunstambacht;
 - museologie en onroerend erfgoed;
 - multimedia;
 - radio en teledistributie.

Deze laatste groep, de '*entreprises culturelles*', genieten van het soort financiële steunmaatregelen dat de Vlaamse Overheid overweegt. In een volgende sectie gaan we op deze steunmaatregelen in. Verder geniet de audiovisuele sector, bovenop subsidies en investering onder het luik 'financiering van cultuurondernemingen', ook investeringssteun met andere doeleinden: het ondersteunen van jonge kunstenaars, het stimuleren van vernieuwing en experiment, enz. Voor een volledig overzicht van deze specifieke vorm van steun verwijzen we naar http://www.sodec.gouv.qc.ca/domaines/f_cine.htm. Zonder in detail te treden willen we vermelden dat hier criteria als vernieuwing en 'credentials' van de artiest een rol spelen, en dat in sommige gevallen een beroep wordt gedaan op een externe adviescommissie voor artistiek-inhoudelijk advies.

Voor operationalisering van dit vooronderzoek kunnen we ons, denkende aan onze eigen definitie van het concept 'cultuurindustrie', op deze 'culturele ondernemingen' concentreren, met weglating van volgende subsectoren:

¹⁴ Eigen vertaling van het Franse 'industrie du disque', waarbij de belangrijke kanttekening moet worden gemaakt dat ook de ontwikkeling van artiesten en muzikale creatie onder dit beleid vallen.

¹⁵ Eigen vertaling van het Franse 'métiers d'art'

¹⁶ Eigen vertaling van het nogal omslachtige 'production numérique interactive à contenu culturel'

¹⁷ Deze subsectoren worden gebundeld onder de noemer 'art d'interprétation'.

beeldende kunst, museologie en onroerend erfgoed, radio, televisie en teledistributie, logistiek, humor en variété. De sector podiumkunsten wordt in de analyse wel meegenomen.

Merk op dat, net zoals in Catalonië het geval was, geen vermelding wordt gemaakt van design als cultuurindustrie. Veel hangt – opnieuw – af van de interpretatie van wat design is, wanneer het een industriële activiteit is, en wanneer het een creatieve bezigheid is. In het beschikbare tijdsbestek was het onmogelijk na te gaan of bijvoorbeeld tot de Québecse of Catalaanse kunstambachtelijke sector geen activiteiten gerekend worden die in Vlaanderen als design bestempeld zouden worden.

3 La Société de développement des entreprises culturelles (SODEC)

3.1 Ontstaan, missie en activiteiten

Het SODEC, opgericht in 1995, is één van de drie pijlers van het Québecse cultuurbeleid, naast het Ministerie van Cultuur en Communicatie zelf (dat het beleid uittekent) en de Raad voor Kunsten en Letteren (dat beurzen uitdeelt en ook een flinke brok subsidiegeld verstrekt). Het SODEC werkt aan de commerciële en industriële ontwikkeling van het Québecse artistieke potentieel. Het staat ten dienste van het geheel van culturele ondernemingen – inclusief de media – in de provincie.

Het heeft o.m. als doel om de groei van cultuurindustrieën te ondersteunen en hun consolidering te bevorderen. Het werkt aan nieuwe manieren om de omstandigheden waarin de creatie, productie en verspreiding van Québecse cultuurproducten gebeuren, te verbeteren.

Het doet dit door steunprogramma's uit te voeren, fiscale gunstmaatregelen (uitgevaardigd door de Québecse overheid) te beheren, en als bank op te treden. Als agent van de Québecse overheid beschikt het over een budget van ongeveer 200 miljoen Can \$ (bijna 124 miljoen euro) per jaar.

Het SODEC stelt zichzelf expliciet tot doel de wereld van cultuur en die van economie, traditioneel relatief vreemd aan elkaar, met elkaar in verbinding te brengen. Binnen het SODEC beschikt men zowel over de nodige 'gevoeligheid' en kennis van zaken om met artistieke besognes om te gaan, als de economische

know-how om cultuurbedrijven leefbaar te maken/houden. Het SODEC wil een motor zijn voor een voortdurende groei van artistieke creatie opdat de Québecse cultuurproductie, haar verspreiding en haar export zo goed mogelijk tot de Québecse economie kunnen bijdragen. Zij beschouwt cultuur dus uitdrukkelijk als een hefboom voor economische ontwikkeling.

Haar subdoelstellingen zijn dan ook van culturele en economische aard ((s.n.), jaarrapport 2003-2004, Sodec, Québec, pp. 21-22):

- cultureel:
 - een zo breed mogelijke waaier aan artistieke creatie;
 - een zo groot mogelijke diversiteit in artistieke expressie;
 - een zo goed mogelijke verspreiding van artistieke productie;
- economisch:
 - de steun aan de ontwikkeling en vestiging van ondernemingen;
 - de structurering van subsectoren;
 - het creëren van gunstige condities om commercialisering en export te bevorderen.

Met betrekking tot diversiteit als subdoelstelling vermeldt het jaarrapport van het SODEC 2003-2004 dat de Québecse cultuur *"representatief moet zijn voor de diversiteit in genres, (wereld)culturen en werken, en dat wederzijdsheid onontbeerlijk is voor internationale uitwisseling"*. ((s.n.), Jaarrapport 2003-2004, p. 22)

Het SODEC zorgt onder meer voor:

- ❑ steun aan de export van cultuurproducten, via het programma SODEXPORT;
- ❑ steun aan het onderhoud/de restauratie/de ontwikkeling van onroerend erfgoed in Québec, via subsidies;
- ❑ steun aan culturele ondernemingen, al dan niet met winstoogmerk: selectieve of automatische hulpprogramma's (investerings, subsidie, leningen, het beheer van de fiscale gunstmaatregelen die de Québecse overheid uitvaardigt,... hierover later meer);
- ❑ als bank: het verschaffen van financiële tools, normaal aangeboden door traditionele financiële instellingen (leningen op korte termijn, hernieuwbaar krediet, borgstelling voor leningen). Het SODEC vervult dus a.h.w. de rol van een bankier, gespecialiseerd in cultuur, een rol die uitzonderlijk kan aangevuld

worden met die van investeerder. Het neemt meer risico's dan conventionele financiële instellingen; het wordt dan ook financieel ondersteund door de overheid. Als bank bezit het een derde van het FICC, het Fonds voor investering in Cultuur en Communicatie, en is het een belangrijke partner van het FIDEC, een BVBA die investeert in culturele ondernemingen die internationaal willen opereren.

Bij de organisatorische vereisten om subsidie te ontvangen wordt niet steeds vermeld dat een organisatie geen winstoogmerk mag hebben. Kunstambachtelijke ondernemingen die een subsidie willen verkrijgen mogen bijvoorbeeld al dan niet een winstoogmerk hebben ((s.n.), programme d'aide aux artisans et aux entreprises en métiers d'art, 2003, p. 1); ook bedrijven werkzaam in de platenindustrie mogen winst nastreven. (Het gaat dan met name om bedrijven die platen en live evenementen produceren en commercialiseren: zij kunnen subsidiegelden ontvangen en zijn hiervoor o.m. onderworpen aan kwalitatieve criteria.) De subsidie voor de platenindustrie wordt onderverdeeld in steun aan de industriële sector en steun aan de para-industriële sector. Met deze laatste bedoelt men kleine ondernemingen met winstoogmerk. Één van de belangrijkste doelstellingen van het steunprogramma aan deze bedrijven is "*het ontstaan van nieuwe muziekvormen stimuleren*". ((s.n.), programme d'aide aux entreprises du disque et du spectacle de variétés, 2003, p. 13).

3.2 Structuur – relatie met FICC, FIDEC, FTQ

3.2.1 Extern: relaties met andere organisaties

Het SODEC heeft een derde van haar kapitaal in het FICC (een organisatie die risicokapitaal investeert in cultuurbedrijven met uitzicht op ontwikkeling en een zeker rendement), dat het ook mee beheert, geplaatst.

Het heeft ook, samen met een aantal andere partners, het FIDEC opgericht: een commanditaire vennootschap die, d.m.v. een set financiële instrumenten, cultuurbedrijven ondersteunt in hun productie en commercialisering van producten bedoeld voor de internationale markt. Het FIDEC doet dit onder meer d.m.v. de a priori uitbetaling van verwachte opbrengst uit verkoop, de verwerving van rechten en investering in projecten.

3.2.2 Interne structuur

Uit de structuur van het SODEC blijkt hoe het financiële expertise en culturele kennis verenigt en de communicatie tussen beide 'velden' levend houdt (zie ook bijlage 3):

- ❑ De Raad van Bestuur: benoemd door de Québecse overheid, gerecruteerd uit het culturele veld, en zodanig samengesteld dat elk interventiedomein is vertegenwoordigd.¹⁸
- ❑ De raadgevende organen, ook per sector:
 - ❑ cinema en tv-productie;
 - ❑ platen- en live-spektakelbedrijf;
 - ❑ dubbing;
 - ❑ boekbedrijf;
 - ❑ kunstambacht;
 - ❑ multimedia;
 - ❑ onroerend erfgoed;
- ❑ De voorzitter van de Raad, aangesteld door de overheid.
- ❑ Directiecomité's, die voorgestelde projecten analyseren, advies uitbrengen, en de verschillende SODEC-programma's opvolgen. Er zijn algemene directies voor:
 - ❑ de financiering van bedrijven;
 - ❑ de fiscale hulp aan cultuurindustrieën;
 - ❑ de platenindustrie, live entertainment, het boekbedrijf en de kunstambacht;
 - ❑ cinema en tv-productie;
 - ❑ beleid, communicatie, internationale relaties;
 - ❑ administratie;
 - ❑ beheer van het onroerend erfgoed.

Het SODEC is verplicht zich tot de adviesraden te wenden voor raad i.v.m. de financiering van bedrijven in hun respectievelijke subsectoren. De raden tellen elk negen tot achttien leden. Zij worden benoemd door het SODEC zelf, na raadpleging van representatieve organisaties per subsector, of (in het geval van de Raad van Bestuur) benoemd door de Overheid, na beraadslaging met experts uit de culturele sector. ((s.n.), Jaarrapport 2003-2004, p. 22)

¹⁸ Voor meer gedetailleerde informatie over mensen die in deze raden zetelen verwijzen we naar de jaarrapporten van het SODEC.

3.3 *Werking*

3.3.1 Subsidiëring van de cultuursector

Zonder op de details van de verschillende programma's in te gaan, geven we aan dat het SODEC, samen met de Raad voor de Kunsten en de Letteren, verantwoordelijk is voor de subsidiëring van de Québecse cultuursector. Als inhoudelijke criteria voor subsidiëring worden o.m. vernieuwing, het verkennen van nieuwe genres, en de ontwikkeling van de carrière van individuele artiesten en/of groepen vermeld. Bij de evaluatie van aanvraagdossiers worden zowel financiële en organisatorische als artistiek-kwalitatieve criteria gehanteerd.

3.3.2 Financiering van cultuurbedrijven

Naast de subsidies die het SODEC verleent beschikt het over een set andere instrumenten voor financiële steunverlening. Ze zijn bestemd voor de zogenaamde 'culturele ondernemingen', te weten: beeldende kunst, cinema en televisie, de platenindustrie, het boekbedrijf, logistiek, geschreven media, kunstambacht, museologie en onroerend erfgoed, multimedia, radio en teledistributie, en de zogenaamde 'arts d'interprétation': podiumkunsten, zang, humor, gespecialiseerde muziek, cross-over¹⁹, en grote evenementen.

Het SODEC werkt vanuit een lange termijnvisie: het wil de ontwikkeling van het geheel van activiteiten van een bedrijf ondersteunen, en het bedrijf op die manier helpen om haar volledige expansiepotentieel waar te maken. Ook in het Witboek voor Cultuurindustrieën van Catalonië uitte Prof. Bonet overigens het advies om cultuurindustrieën voor meerdere jaren te steunen. (Bonet, 2002, p. 51) Bij CrèditCultura is de lange-termijnlening het instrument dat hier het best aan beantwoordt. De terugvorderbare kredieten die het ICIC verleent zijn gericht op identificeerbare initiatieven, eerder dan op de volledige werking van een bedrijf. Bij het SODEC is het doel om het geheel van financiële noden van een bedrijf te lenigen (ontwikkeling van het bedrijf en al haar activiteiten, en het waarmaken van het volledige expansiepotentieel), en dit vaak samen met financiële partners. Op die manier beoogt de organisatie de groei van een netwerk tussen economie en cultuurbedrijven in Québec.

¹⁹ Eigen vertaling van 'les arts multidisciplinaires'.

Volledigheidshalve moeten we vermelden dat het SODEC, buiten haar programma's voor investering in culturele bedrijven genaamd 'Financement des entreprises', ook nog investeert in de audiovisuele sector, voor het uitschrijven van scenario's en voor productie-activiteiten, en in de platensector, voor promotie-activiteiten.

3.3.3 Criteria

Waar voor subsidiëring eisen worden gesteld met betrekking tot vernieuwing en diversiteit, is dit stukken minder het geval bij de financiering van cultuurindustrieën. Volgende voorwaarden bestaan:

- ❑ wettelijke organisaties (al of niet met winstoogmerk), met zetel en hoofdcontroleorgaan in Québec kunnen een aanvraag indienen;
- ❑ een vereiste is de aanwezigheid van een financieel risico (voor de operaties waarvoor steun wordt aangevraagd);
- ❑ de kandidaat-organisatie moet ofwel al een jaar actief zijn, of nieuwe markten aanboren (waardoor het weinig tot geen concurrentie kan ondervinden);
- ❑ ze moet over de mogelijkheden beschikken om aan de financiële vereisten te voldoen (lees: ze moet kunnen terugbetalen), volgens de modaliteiten die het SODEC bepaalt – ze moet dit ook op overtuigende wijze kunnen aantonen;
- ❑ overige beoordelingscriteria:
 - ❑ van *financiële orde*:
 - ❑ competentie van het management;
 - ❑ voorbij en te verwachten toekomstige winstgevendheid;
 - ❑ eigen middelen van het bedrijf;²⁰
 - ❑ de deelname van de aandeelhouders aan het bestuur en de kwaliteit van hun aandeel hierin;
 - ❑ effectiviteit van productie- en controlesystemen;
 - ❑ mogelijkheid om tegemoet te komen aan contractuele afspraken;
 - ❑ het berekende risico;
 - ❑ van *bedrijfsmatig-sectoriële orde*:
 - ❑ voorzienbare groei van de geviseerde markt;
 - ❑ huidige en toekomstige positionering van het bedrijf op de binnenlandse en internationale markt;

²⁰ Eigen vertaling van 'capitalisation et mise de fonds'.

- ❑ initiatieven die de structurele uitbouw van de sector ten goede komen (slechts in heel uitzonderlijke gevallen: het oprichten van een nieuw bedrijf);
- ❑ van *institutionele* orde:
 - ❑ het doel van elke financiële tussenkomst;
 - ❑ het evenwicht in het risicobeheer binnen het SODEC;
 - ❑ eventueel de tegemoetkoming van het bedrijf aan suggesties voor verandering van de kant van het SODEC, daar waar het voorgelegde dossiers zwaktes vertoont.

3.3.4 Procedure

De onderneming legt een beleidsplan voor, en bespreekt dit met een financieel analyst, die hem meer uitleg geeft over wat het SODEC verlangt (doelen, vereisten, enz..). Het dossier gaat naar een kredietcomité binnen het SODEC, samen met een advies van de analyst. Deze adviezen zijn niet bindend. Het SODEC beslist autonoom of het steun verleent. Voor meer details over de werking per orgaan verwijzen we naar bijlage 3.

3.4 Financiële tools

Het SODEC beschikt voor de financiering van cultuurindustrieën over volgende financiële tools:

- ❑ lening op termijn;
- ❑ hernieuwbaar krediet;
- ❑ borgstelling voor een lening (dit is haar voorkeursinstrument voor financiering op termijn);
- ❑ uitzonderlijk: projectinvesteringen en aandelen (in het geval van grote projecten die een industriële structurering beogen)

Over het algemeen zal het Fonds er de voorkeur aan geven voor financiering van projecten door te verwijzen naar het FIDEC en het FICC. Haar basisprincipe is immers een ondersteuning van de volledige werking van een bedrijf.

De gehanteerde rentevoet is de voorkeursrente (=gemiddelde basisrente van de belangrijkste banken, maandelijks berekend) + 2% (eventueel iets meer naargelang het risico).

In het geval van een borgstelling voor een lening neemt de gevraagde interest de vorm aan van zogenaamde 'honoraires de garantie' (een percentage op het bedrag waarvoor de borg wordt verleend, over verschillende tijdstippen te betalen, en berekend aan de hand van de duur (in aantal maanden) van de investering), of van een vast terugbetaaltarief voor de volledige duur van de financiering.

Het SODEC beschikt ook over een set fiscale gunstmaatregelen. Aangezien deze studie als doel heeft de Vlaamse overheid adviezen te verstrekken over mogelijke financiële hulp-instrumenten, en de meeste vormen van bedrijfsfiscaliteit niet onder haar bevoegdheid vallen, gaan wij hier verder niet op in.

Ten tweede: er werd reeds gezegd dat het SODEC ook subsidie verstrekt. Sommige cultuurindustrieën kunnen hier ook van genieten. Op subsidies gaan we in dit onderzoek echter niet dieper in.

3.5 Beschrijving van types van financiering a.h.v. noden

3.5.1 Conventionele instrumenten

Volgende financiële instrumenten worden gebruikt:

- het hernieuwbaar krediet of revolving credit;
- de kredietmarge (gewone kredieten);
- de lening of bankgarantie bij lening;
- verdiscontering van ticketverkoop, inkomsten uit maecenaten²¹ (des 'commandites'), uit subsidies of andere contracten;
- de aankoop van vaste activa²².

Het doel van deze vormen van financiering is een krediet te verlenen voor activiteiten die te gespecialiseerd zijn, of waarvan het resultaat te onzeker is, voor traditionele financiële instellingen.

Gevraagd rendement: voorkeurstarief + 2%. Het SODEC-voorkeurstarief is een maandelijks berekend gemiddelde op basis van de basistarieven van de belangrijkste banken.

²¹ In het Frans: 'des commandites'

²² In het Frans: 'l'acquisition d'immobilisations'

3.5.2 Ontwikkeling

Meestal wordt in functie van de ontwikkeling van een bedrijf geopteerd voor een borgstelling voor een lening (om het rollend fonds²³ van het bedrijf in leven te houden). Met dit instrument wil men beantwoorden aan de wens van een gezond bedrijf om aan uitbreiding te doen. We denken bijvoorbeeld aan het aanboren van nieuwe markten, de ontwikkeling van nieuwe concepten of producten, export, het openen van nieuwe verkooppunten, de overname van buitenlandse bedrijven²⁴, het oprichten van bedrijven met nieuwe niches, indien te verwachten valt dat ze succesvol zullen zijn.

Gevraagde interest: twee categorieën:

1. vast tarief + 2% + premie van 0 à 2% : vooral voor bedrijven die:
 - ☐ in een gevestigde sector werken;
 - ☐ zich in een groeifase bevinden;
 - ☐ binnen hun sector een sterke positie bekleden;
 - ☐ een project indienen naast hun voortgaande werking;
2. vast tarief + 2% + overeen te komen premie: voor bedrijven die:
 - ☐ een erkend en competent management hebben;
 - ☐ in een opkomende sector werkzaam zijn;
 - ☐ financieel gezond genoeg zijn;
 - ☐ een project indienen dat van vitaal belang is voor de onderneming²⁵.

3.5.3 Herstel

Hier gaat het om het in leven houden van een bestaande onderneming die tijdelijke financiële problemen heeft, en waarvan het wegvallen een negatieve impact op de betreffende subsector zou hebben. De aanvrager moet kunnen aantonen dat het gevraagde krediet essentieel is voor het overleven van het bedrijf, dat hij het nergens anders (op betaalbare wijze) kan verwerven, en dat de injectie wellicht op korte termijn resultaten zal opleveren.

²³ het deel van het eigen en het vreemd vermogen (lange termijn) dat na financiering van de vaste activa overblijft ter financiering van de vlottende activa.

²⁴ in het Frans: 'l'acquisition d'entreprises étrangères'.

²⁵ in het Frans: 'un projet déterminant pour la viabilité de l'entreprise (nature et ampleur financière du projet)'.

Worden mee in rekening genomen:

- het plan voor herstel;
- de aanwezige fondsen²⁶;
- de toestand van de markt en van vergelijkbare producten of diensten;
- de kwaliteit van het geproduceerde product (of dienst), omwille van hetzij de culturele waarde, hetzij de exclusiviteit.

3.6 *Sectorspecifieke doelstellingen en instrumenten*

We nemen enkel die sectoren in aanmerking die we voor deze studie als cultuurindustrie beschouwen.

3.6.1 Film

Doelstellingen:

- ☐ de onafhankelijke audiovisuele productie aanmoedigen;
- ☐ ondersteuning van de creatie en vernieuwing van filmzalen in privé-eigendom, vooral in zogenaamde achtergestelde gebieden van de provincie;
- ☐ ondersteunen van distributeurs voor de export van audiovisuele producten naar het buitenland, met name door te helpen bij het smeden van banden met buitenlandse partners.

Instrumenten:

- ☐ creatie van een financiële brug d.m.v. de verdiscontering van uitzendlicenties²⁷ of gelijkaardige contracten;
- ☐ rollende fondsen (voor productiebedrijven die investeren in ontwikkeling van nieuwe producten of voor distributiebedrijven die investeren in het op de markt brengen van audiovisuele producten);
- ☐ aankoop van vaste activa;
- ☐ voortijdige uitbetaling van taks kredieten (om de cash flow van een bedrijf een impuls te geven).

²⁶ in het Frans: 'mise de fonds maximale'

²⁷ in het Frans: 'licences de diffusion'

3.6.2 Platenindustrie

Doelstellingen:

- ❑ het ondersteunen van productiehuizen, met als doel hun voortbestaan te verzekeren;
- ❑ het steunen van de ontwikkeling van productiehuizen om hun volume, kwaliteit en/of diversiteit te vergroten, en hen te helpen bij hun promotie en marktpenetratie;
- ❑ de competitiviteit van de Québecse platenindustrie in binnen- en buitenland bevorderen.

Instrumenten:

- ❑ creatie van een financiële brug d.m.v. de verdiscontering van contracten;
- ❑ rollende fondsen (voor productiehuizen die investeren in een grotere productiecapaciteit, in het toevoegen van nieuwe titels aan hun catalogus, in het openen van nieuwe verkooppunten, of in inspanningen voor promotie of export);
- ❑ aankoop van vaste activa;
- ❑ enkel voor geluidsopnames: voortijdige uitbetaling van takscredieten.

3.6.3 Boekbedrijf

Doel: de vitaliteit van de sector ondersteunen (uitgeven van boeken, distributie, verspreiding, winkels,...), door bestaande bedrijven mee te financieren.

Instrumenten:

- ❑ rollend fonds voor bestaande uitgeverijen die zich verder willen ontwikkelen op de lokale of internationale markt;
- ❑ aankoop van vaste activa;
- ❑ voortijdige uitbetaling van takscredieten.

3.6.4 'Arts d'interprétation' (podiumkunsten in ruime zin)

Tot de 'arts d'interprétation' worden gerekend: podiumkunsten, gespecialiseerde muziek, humor en entertainment, cross-over, grote evenementen.

Doelstellingen:

- de productie- en beheersactiviteiten ondersteunen van bedrijven die zich richten op de ontwikkeling van de carrière van Québecse artiesten, in de brede zin van het woord: door het uitbrengen van platen, videoclipps, organisatie van concerten, enz.;
- steun voor productie en verspreiding van producten binnen de sector;
- steun aan activiteiten die een versterking van de sector beogen;
- steun aan export, vooral waar internationale relaties gesmeed kunnen worden die een positieve impuls geven aan de internationale positionering van Québecse bedrijven.

Instrumenten:

- ❑ financiële brug via verdiscontering van subsidie, maecenaat, inkomsten uit ticketverkoop, of eender welk ander soort contract;
- ❑ rollend fonds voor bedrijven die een financieel risico nemen door te investeren in de ontwikkeling van de carrière van professionele artiesten, zowel binnen als buiten Québec;
- ❑ rollend fonds voor bedrijven die een financieel risico nemen door te investeren in de ontwikkeling van nieuwe producten, in promotie of in export;
- ❑ verwerving van vaste activa.

4 La Financière des Entreprises Culturelles du Québec (FIDEC)

4.1 Missie en werking

Het FIDEC is een BVBA (limited partnership) met als missie om cultuurbedrijven (cinema, televisieproductie, live entertainment, promotie van artiesten) toe te laten zich op de internationale markt te ontwikkelen. Het beschikt hiervoor over een budget van 45,5 mio Can \$ (ruim 28 mio euro). Het FIDEC maakt ambitieuze projecten op vlak van productie en distributie mogelijk, alsook hun commercialisering op mondiale schaal.

Het recruteert zijn partners (die dus ook in het fonds participeren) uit het culturele en het financiële veld. Ook het SODEC is zo'n partner. Door deze samenstelling beschikt het FIDEC over expertise op het vlak van zowel cultuurindustrieën en creatieve trends, als financiën en internationale markten, én heeft het een uitgebreid netwerk.

4.2 Instrumenten en sectoren

4.2.1 Gap Financing

Dit is een bankgarantie waarvan men de grootte laat afhangen van het verkooppotentieel van een product op de internationale markt. Het is vooral bedoeld voor film (en televisie-)producties.

Kenmerken:

- ❑ garantie voor max. 40% van de financiële structuur;
- ❑ maximaal 5 mio Can \$ (bijna 3,1 mio euro) per project;
- ❑ een termijn van maximaal 36 maanden;
- ❑ garantie ten belope van maximaal 30% van het totale kapitaal van het FIDEC.

Komen in aanmerking:

Québecse bedrijven en buitenlandse bedrijven die strategisch met een Québecse onderneming samenwerken óf gevestigd zijn in Québec, en van wie de producten een significante economische spin-off in Québec genereren.

4.2.2 Investerings in projecten

Het gaat hier om investeringen die het FIDEC doet in ruil voor een aandeel in de opbrengst van een project (of de verkoop van een afgeleid product) op de internationale markt. Het is vooral bedoeld voor podiumkunsten en audiovisuele en multimedia-producties, waarvan een hoge winst verwacht kan worden.

Kenmerken:

- ❑ maximaal 2 mio Can \$ (ongeveer 1,2 mio euro) per project;

- ❑ garantie ten belope van maximaal 10% van het totale kapitaal van het FIDEC

De criteria om in aanmerking te komen zijn dezelfde als die voor gap financing.

4.2.3 Het verwerven van rechten²⁸

Dit gebeurt samen met producenten en distributeurs, en is vooral bedoeld voor volgende sectoren/activiteiten:

- de audiovisuele sector;
- geluidsopnames;
- entertainment;
- multimedia.

Het doel is om tegemoet te komen aan eender welke andere opkomende opportuniteit (dan die welke hoger werden besproken) in de cultuursector.

Kenmerken:

- ❑ maximaal 2 mio Can \$ (ongeveer 1,2 mio euro) per project;
- ❑ garantie ten belope van maximaal 10% van het totale kapitaal van het FIDEC.

Enkel Québecse²⁹ bedrijven komen voor deze vorm van financiële steun in aanmerking.

4.2.4 Aandelenkapitaal, quasi-equity, debt

Het gaat hier om een aandeel in het vermogen van een bedrijf. Dit kan in de vorm van obligaties of debentures (al dan niet converteerbaar, al dan niet gegarandeerd)³⁰.

Dit is vooral bedoeld voor volgende sectoren/activiteiten:

- podiumkunsten;
- uitgeverijen;

²⁸ Letterlijk: “l’acquisition de droits”

²⁹ Letterlijk: “Québec-controlled companies”

³⁰ Voor toelichting van financiële termen verwijzen we naar het glossarium in bijlage 6.

- geluidsopnames;
- kunstambacht;
- de audiovisuele sector;
- de multimedia-sector.

Kenmerken:

- ❑ maximaal 2 mio Can \$ (ongeveer 1,2 mio euro) per project;
- ❑ investering equivalent aan maximaal 50% van het kapitaalstock.

Enkel Québecse³¹ bedrijven komen in aanmerking.

5 Le Fonds d'investissement de la Culture et des Communications (FICC)

5.1 Missie en werking

Het FICC is een private commanditaire vennootschap³² in de vorm van een risicokapitaalfonds, opgericht in 1997, en gespecialiseerd in cultuur en communicatie. Het beschikt over een kapitaal van 30 miljoen dollar (ruim 19 miljoen euro). De vennoten zijn het SODEC en het FTQ.

Het fonds heeft als missie de ontwikkeling van bepaalde culturele sectoren te bevorderen, met als achterliggend oogmerk onder meer jobcreatie. Het verschaft geen subsidies. Het treedt op als partner-investeerder die risicokapitaal plaatst, aandelen neemt en leningen en/of debentures toekent. Structuur en modaliteiten van de investeringen worden per bedrijf of project, of door andere omstandigheden bepaald. Financiële steun kan worden gegeven onder de vorm van debentures, achtergestelde leningen en projectinvesteringen.

Het FICC investeert niet enkel in cultuur, maar ook in 'sterkere' sectoren, zoals bv. technologische bedrijven. Omdat Québecse culturele ondernemingen doorgaans over een stuk minder eigen vermogen beschikken, en om te vermijden dat het management, door een teveel aan aandelen in handen van investeerders, de controle zou verliezen, worden investeringen vaak slechts deels onder de vorm

³¹ Letterlijk: "Quebec-controlled companies"

³² Omwille van haar privé-karakter publiceert het FICC naar eigen zeggen geen jaarrapporten, en kon het ons geen resultaten ter beschikking stellen. Er was voor dit vooronderzoek niet genoeg tijd beschikbaar om samen met het Fonds te bekijken welk soort cijfermatige informatie wel raadpleegbaar was.

van aandelen gedaan. Een ander deel is dan een debenture (een niet-gegarandeerde schuldtitel, omzetbaar in een aandeel indien de onderneming de schuld niet zou kunnen naleven).

Het fonds gaat zo individueel mogelijk te werk: het verschaft een geïndividualiseerde mix van financiële instrumenten. Elke investering wordt aangepast aan de noden, groeifase en andere eigenschappen van een bedrijf. Een investering geldt voor het geheel van de activiteiten van de onderneming.

Het FICC laat zich vaak bijstaan door andere investeerders, die vertrouwen hebben in de expertise van het Fonds binnen de culturele sector. Via gezamenlijke investering kan aan risicospreiding worden gedaan. Bovendien neemt het vooroordelen van klassieke investeerders tegenover de cultuursector weg (het FICC boezemt vertrouwen in om een eerste investering te maken, en zo meer betrokken te raken bij de sector van cultuurindustrieën) en wordt het netwerk tussen economie en cultuur verder uitgebouwd.

Het stelt dus niet enkel kapitaal ter beschikking: het verleent ook know-how, ervaring en een netwerk van experts. De leden van het fonds zijn veelal zelf afkomstig uit de culturele sector. De benadering van het FICC is strategisch. Als aandeelhouder van bedrijven zetelt het mee in hun bestuursraden.

Net als het SODEC investeert het FICC dus in culturele ondernemingen. Toch zijn er duidelijke verschillen: ten eerste vervult het SODEC een pak meer taken, zoals o.m. het beheer van subsidieprogramma's. Ten tweede neemt het FICC grotere risico's, doordat het werkt met aandelen (dit doet het SODEC slechts uitzonderlijk, wegens risicovoller) en niet-verzekerde leningen (een vorm van quasi-aandelen, die ook meer risico inhoudt dan een zuivere lening).

5.2 Doelgroep

Sectoren waarin het fonds vooral tussenkomt zijn cultuur en communicatie, en meerbepaald: podiumkunsten (in de brede zin van het woord: des 'arts d'interprétation', het boekbedrijf, de audiovisuele sector, de platenindustrie, radio en televisie, de geschreven pers, de multimedia-sector, de Internetsector).

Het investeert in bedrijven in ontwikkeling (en met winstoogmerk) die, binnen deze sectoren, (1) zich toeleggen op de creatie, productie en verspreiding van

culturele inhoud, en/of (2) technische of technologische ondersteuning verschaffen.

Het FICC is voor hen een financiële partner, die hen ervaring, een netwerk, kennis van zaken en management, en een aangepaste investeringsstructuur ter beschikking stelt.

5.3 Partners

Het SODEC en FTQ sponsoren het FICC. Verder treden drie grote beroepsverenigingen als strategische partners (bestuurders) op. Dit zijn:

- de Québecse muzikantengilde: een belangenverdediger van de Québecse muziekindustrie;
- de Artiestenvereniging (UDA), een organisatie Canadese artiesten vertegenwoordigt die in het Frans optreden;
- de Vereniging van Québecse auteurs, een vakbond voor de literaire sector.

De bedoeling is om tot een synergie te komen van financiële expertise en kennis van de cultuursector.

5.4 Instrumenten

Zoals gezegd, neemt het FICC (gewone of voorkeurs-)aandelen in bedrijven, en werkt het in het geval van culturele bedrijven ook met schuldtitels (debentures, leningen op termijn, meestal 60 à 70% van het benodigde geld). Bij het ontstaan van het fonds werden overigens vaker aandelen genomen, terwijl men nu steeds meer met schuldtitels werkt (dit zorgt voor een hoger jaarlijk inkomen voor het fonds via interesten). Verder stelt het achtergestelde leningen ter beschikking en doet het aan projectfinanciering.

Als het FICC aandelen neemt moet het bedrijf (of andere aandeelhouders) deze aandelen op een termijn van vijf à zeven jaar terugkopen. Het kan de aandelen ook aan derden doorverkopen, maar in dat geval moeten de oorspronkelijke aandeelhouders de eerste optie krijgen.

De schuldtitel (debenture) moet doorgaans terugbetaald worden in minder dan zeven jaar, maar hierop bestaan uitzonderingen, zoals bvb.:

- een uitstel van betaling van maximaal twee jaar;

- de kapitalisering van interesten gedurende maximaal twee jaar;
- een progressief terugbetalingssysteem (kleinere bedragen in het begin, grotere bedragen na verloop van tijd);

Zoals gezegd, investeringen worden individueel per bedrijf bepaald. Ook al is er in principe geen maximumgrens, als de kaap van 2.000.000 \$ (ongeveer 1,2 mio euro) wordt overschreden worden externe partners aangezocht.

Zoals gezegd: normaal gaan FICC-investeringen gepaard met een terugkoopformule op termijn van vijf of zeven jaar. Het aandeel van het FICC in een bedrijf is ook zelden meer dan de helft (doorgaans 30 à 40% van het benodigde geld), het is immers niet de bedoeling om de controle over het bedrijf over te nemen.

5.5 Criteria

Volgende criteria worden in rekening genomen:

1. het product/de dienst: kwaliteit en vernieuwing worden beoordeeld. Het bedrijf moet aantonen hoe het zich op deze vlakken van concurrenten onderscheidt, en hoe het product kan evolueren;
2. het management/de ploeg: creativiteit, strategisch inzicht, kwalitatief management, kennis van de sector, expertise van het management;
3. huidige en toekomstige winstgevendheid van het bedrijf: uit de geplande strategie moet blijken hoe het bedrijf binnen een periode van drie-vijf jaar in staat denkt te zijn genoeg op te brengen om de investeerders een rendement op hun investering te kunnen bieden;
4. marketingplan: hoe zal het product aan de man worden gebracht? Op welke markt mikt men? Welke promotionele benadering kiest men, welke distributiekkanalen, enz...

5.6 Procedure

De procedure voor het aangaan van een partnership met het FICC verloopt als volgt:

- eerste ontmoeting: na een eerste gesprek over het initiatief waarvoor steun wordt gevraagd, beslist het FICC of het interesse heeft in meer

diepgaande informatie. Indien dit het geval is wordt de aanvrager gevraagd een bedrijfsplan en financiële rapporten van het bedrijf voor te leggen.

- bedrijfsplan: dit plan moet de aard van de activiteiten uiteenzetten, uitleggen hoe het product/de dienst zich van concurrenten onderscheidt, hoe men de marketing ervan wil aanpakken, en wie dit bedrijfsplan zal uitvoeren (d.w.z. een voorstelling van het team);
- deal memo: indien het FICC geïnteresseerd is, maakt het een zogenaamde 'deal memo' op, dat de financiële parameters van een mogelijke investering omschrijft;
- analyse: indien de aanvrager zich akkoord verklaart met deze deal memo, voert het FICC een analyse uit, op basis waarvan het een gedetailleerd voorstel doet;
- investeringsvoorstel: dit gedetailleerde voorstel, met vermelding van condities en voorwaarden van de kant van het FICC gaat naar de eigen Raad van Bestuur, en uiteraard ook naar het bedrijf, ter goedkeuring. Op dat moment heeft het FICC zich verbonden.
- investering: de relevante documenten worden getekend en de uitbetaling begint;
- partnership: FICC stelt de expertise van het eigen team en netwerk ter beschikking in functie van de ontwikkeling van het bedrijf.

5.7 FICC Émergence

FICC émergence is een financieel hulpmiddel voor cultuurbedrijven met een groot groeipotentieel en behoefte aan een investering van 250.000 \$ (ruim 150.000 euro) of minder. Jonge bedrijven hebben het vaak lastig om aan alle eisen van traditionele investeerders tegemoet te komen. Zo'n eisen kunnen te maken hebben met de kwaliteit van het management, de implementatie van doorgedreven controleprocessen, een beleidsstrategie waarvan de effectiviteit bewezen is, enz.

Als een cultuurbedrijf kan aantonen dat het binnen een voorzienbare tijdspanne aan dergelijke verwachtingen zal kunnen tegemoetkomen, en het tegelijkertijd het eigen beheer een kwalitatieve upgrade zal kunnen geven, kan het FICC een investering in het bedrijf overwegen.

De investering kan in verschillende stappen worden gedaan, en er zijn verschillende opties beschikbaar, afhankelijk van de aanwezige noden.

- Als er 250.000 Can \$ of minder nodig is:
 - een eerste investering wordt gedaan onder de vorm van een onverzekerde debenture. Dit is een '*near-equity*' financiële tool (d.w.z. een tool die sommige kenmerken van aandelen en leningen combineert);
 - in tweede instantie kunnen aandelen worden overwogen (risicovoller);
 - de te betalen interest zal afhangen van de benodigde cash flow van het bedrijf.
- Als er meer dan 250.000 Can \$ nodig is neemt de investering de vorm aan van aandelen of een mix van aandelen en debentures.

Voordelen van dit nieuwe instrument zijn:

- een vereenvoudigde procedure, en een snellere toekenning van investeringssteun voor minder dan 250.000 Can \$;
- advies en hulp voor het management van het bedrijf in zijn kwalitatieve upgrade-inspanningen.

6 Le Fonds de Solidarité FTQ

6.1 Missie

Het FTQ (Fonds de Solidarité des travailleurs du Québec) is een organisatie die kapitaal investeert in de ontwikkeling van Québecse bedrijven. Het heeft als missie het actief voeden van de economische ontwikkeling van Québec via investeringssteun. Bron van dit kapitaal is onder meer het spaargeld van de Québecse bevolking, alsook de inbreng van bedrijven. Het FTQ beweegt zich op de grens tussen ontwikkelingskapitaal en syndicalisme (het is ook ontstaan uit een vakbondsinitiatief, tijdens een recessie in het begin van de jaren tachtig).

Op 30 november 2004 beschikte het FTQ over een actief van 5,5 miljard Can \$ (3,4 miljard euro). Het heeft meer dan een half miljoen aandeelhouders en heeft,

alleen of met partners, bijgedragen tot de creatie van meer dan 66.000 banen. Bovendien is het een rechtstreekse of onrechtstreekse partner in 1.100 Québecse ondernemingen.

Privé-personen kunnen via het FTQ aan pensioensparen doen door maandelijks een deel van hun loon af te staan, óf ze kunnen rechtstreeks aandelen nemen. Hiertegenover stelt het FTQ bepaalde fiscale voordelen, advies i.v.m. pensioensparen en andere diensten.

Het FTQ is dus een investeringsfonds dat zichzelf onder meer tot doel stelt:

- ❑ te investeren in bedrijven die een impact (kunnen) hebben op de Québecse economie, en dan vooral kleine en middelgrote bedrijven; meer algemeen wil het fonds aan dienstverlening doen naar deze bedrijven toe, zodat ze zich verder kunnen ontwikkelen en jobs kunnen creëren;
- ❑ de Québecse economie te stimuleren via strategische investeringen waarvan zowel werknemer als bedrijf de vruchten kunnen plukken;
- ❑ Québecse werknemers aan te moedigen aandelen te kopen in het Fonds, en zo de lokale economie te steunen; het biedt ook diensten aan individuele spaarders, zoals pensioenplannen e.d.;
- ❑ erop toe te zien dat haar aandeelhouders een zeker rendement kunnen genieten.

6.2 Investerings in cultuur: doelgroep

Op het vlak van cultuur komt het FTQ sinds twee jaar rechtsreeks tussen in verschillende fasen van het productieproces, en dit vooral in de audiovisuele sector. Aandacht gaat hoofdzakelijk naar postproductie- en distributiebedrijven, en cinema- en televisieproductie. Daarnaast ondersteunt het bedrijven die werkzaam zijn op het vlak van entertainment.

Een voorbeeld van een bedrijf waarin het FTQ investeert is FRV Media, dat zichzelf omschrijft als "een producent, exporteur en integrator van kwaliteitsvolle 'content', op verscheidene platforms verspreid: televisie, cinema, multimedia, pers,... (...) De onderneming creëert en verspreidt dus 'content'... (...) en doet ook aan dubbing en opname van evenementen."

FRV Media heeft geen eigen website, en in het beschikbare tijdsbestek hebben we geen details kunnen krijgen i.v.m. vorm en bedrag van de genoten steun. Het

gaat om een combinatie van aandelen en debentures ter waarde van 6 miljard Can \$ (ruim 3,7 mio euro), ter beschikking gesteld door het FTQ en een ander ontwikkelingsfonds (het CSN). De investering dient voor uitbreiding van de distributie- en export-activiteiten. ((s.n.), FMV Média accepte l'offre du Fonds de Solidarité, 2004).

Activiteiten in de cultuursector waarvoor het FTQ steun verleent zijn:

- mergers and acquisitions;
- groei en uitbreiding;
- consolidering;
- de ontwikkeling van nieuwe markten;
- "integrator projects": projecten die een integrerend effect hebben.

Meer gedetailleerde informatie en raadgevingen m.b.t. investeren in cultuurindustrieën kon het FTQ, wegens het recent karakter van dergelijke investeringen, niet geven. Robert Charpentier, directeur van de portefeuille Cultuur van het FTQ, blijft wel beschikbaar voor toelichting (zie lijst contactgegevens in bijlage).

6.3 Criteria

Volgende criteria worden gehanteerd:

- competentie van de ploeg, dynamisme, geloofwaardigheid, ervaring met bedrijfsbeheer;
- aandeelhouders die open staan voor partnerships en investering;
- kwaliteit van concept en beleidsplan;
- aard en groeipotentieel van de markt(en) waarop wordt gemikt;
- de groeifase van het product/bedrijf, en de positionering tegenover concurrenten / concurrentievoordeel op marketing-gebied;
- het potentieel aan jobcreatie of -behoud.

6.4 instrumenten

Het FTQ maakt vooral gebruik van risicokapitaal en ontwikkelingskapitaal. In het jaarrapport van het FTQ wordt sterk de nadruk gelegd op de noodzaak aan samenwerking tussen de privé- en de openbare sector. Overheidstussenkomst, in

de vorm van investering of subsidiëring wordt dus gezien als een belangrijk complement.

Hoofdstuk 4 : Juridische aspecten

Wat investeringssteun aan cultuurindustrieën betreft, is Vlaanderen aan verschillende wetgevingen gebonden. Ten eerste zijn er de Europese regels inzake cultuurbeleid en mededinging. Daarnaast bestaan een aantal WHO-akkoorden en –verdragen die staatssteun aan bedrijven sterk aan banden leggen. Ten slotte is er Unesco, de VN-organisatie voor cultuur en onderwijs, die de kaart trekt van culturele diversiteit en ervoor pleit dat nationale/regionale regeringen stappen ondernemen om deze te beschermen. Unesco heeft de aanzet gegeven voor een debat dat momenteel op internationaal niveau wordt gevoerd. De inzet is de creatie van een instrument ter bescherming van de culturele diversiteit is.

In wat volgt belichten we de verschillende rechtsregels waarmee Vlaanderen rekening moet houden, en de onderlinge verhoudingen tussen deze wetten.

1 Communautair: de Europese Unie

(bronnen: www.grondweteuropa.nl; http://europa.eu.int/pol/cult/index_nl.htm)

1.1 Principes

Één van de doelstellingen van de Europese Unie is het beschermen en ondersteunen van de diversiteit in culturele uitingen van haar regio's, en het toegankelijk maken en houden van deze cultuuruitingen voor haar bevolking. In het Verdrag van Maastricht (1992), artikel 128, wordt voor het eerst de culturele dimensie als bijzonder aspect van de Europese eenmaking erkend: Europa verbindt zich ertoe de nationale en regionale diversiteit op haar grondgebied te bevorderen, een principe dat overeind blijft in het ontwerp voor een Europese grondwet.

Een andere beleidsdoelstelling is het creëren van een algemeen gunstig klimaat voor cultuurindustrieën: een gunstige regelgeving, een makkelijke toegang tot financiële ondersteuning, en het bevorderen van samenwerking.

Voor cultuurindustrieën op Europees grondgebied bestaat een aantal EU-ondersteuningsprogramma's, waarop we in dit onderzoek niet ingaan.

1.2 Mededingingsbeleid

Het klassieke (en sterk liberale) Europese mededingingsbeleid is ook van toepassing op culturele ondernemingen op Europees grondgebied, zij het dat er uitzonderingsregels bestaan, ook wat staatssteun betreft. Regels bestaan m.b.t. (1) overeenkomsten tussen ondernemingen die de vrije handel tussen lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden (EG-Verdrag art. 81), (2) misbruik van machtspositie door ondernemingen (art. 82) en kartelvorming.

Staatssteun (gedefinieerd als het verschaffen van steun in gelijk welke vorm door een overheidsinstelling aan een marktdeelnemer) is verboden in zoverre ze het vrije handelsverkeer ongunstig beïnvloedt. Bepaalde steunmaatregelen ter bevordering van de culturele activiteiten en diversiteit zijn onder bepaalde omstandigheden wel toegestaan, in de mate dat ze het handelsverkeer tussen lidstaten niet zodanig belemmeren dat het gemeenschappelijk belang wordt geschaad (art. 87, 3 d). Verder mag onder bepaalde omstandigheden steun worden gegeven aan culturele actoren in achtergestelde gebieden, aan KMO's, en in functie van R&D en de herstructurering van ondernemingen die in moeilijkheden verkeren. Voor Vlaanderen lijkt de juridische opening i.v.m. steun aan KMO's het meest relevant.

1.3 Transparantie

Tenzij anders is bepaald op grond van andere verdragsbepalingen, moeten lidstaten elk voornemen om nieuwe steun aan ondernemingen te verlenen aanhangig maken bij de Commissie, die daar vervolgens een uitspraak over doet (art. 88, lid 3) (Ook een stilzwijgende goedkeuring is mogelijk: de standstill-bepaling).

De Commissie kan echter bij verordening vaststellen dat bepaalde soorten van steunmaatregelen niet onderworpen zijn aan de aanmeldingsverplichtingen. Het gaat om:

- steun ten behoeve van het midden- en klein bedrijf (zie titel 1.4), onderzoek en ontwikkeling, milieubescherming, werkgelegenheid en opleiding;
- steunmaatregelen waarbij de kaart die de Commissie met het oog op de toekenning van regionale steun voor elke lidstaat goedgekeurd heeft, in acht wordt genomen.

1.4 Investeringssteun aan KMO's

Kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) spelen een beslissende rol in het scheppen van arbeidsplaatsen en dragen meer in het algemeen bij tot sociale stabiliteit en economisch dynamisme. Door staatssteun ten gunste van kleine en middelgrote ondernemingen vrij te stellen van de voorafgaande aanmeldingsverplichting (op voorwaarde dat deze steun de concurrentieregels niet schendt) wil de commissie hun ontwikkeling stimuleren.

Volgens artikel 87 van het EG-Verdrag zijn steunmaatregelen van de staten niet met de gemeenschappelijke markt verenigbaar omdat ze de mededinging door begunstiging van bepaalde ondernemingen of bepaalde producties vervalsen.

Kleine en middelgrote ondernemingen mogen onder bepaalde omstandigheden echter toch investeringssteun ontvangen. Dit kan:

- in gebieden die niet voor regionale steun in aanmerking komen krachtens artikel 87, lid 3, onder a) en c), van het EG-Verdrag. We gaan ervan uit dat Vlaanderen onder deze bepaling valt. In dat geval mag de steunintensiteit niet meer dan 15% bedragen voor kleine ondernemingen en niet meer dan 7,5% voor middelgrote ondernemingen; (bron: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/nl/lvb/l26064.htm>)
- in gebieden die voor regionale steun in aanmerking komen krachtens artikel 87, lid 3, onder c), van het EG-Verdrag.
- in gebieden die voor regionale steun in aanmerking komen krachtens artikel 87, lid 3, onder a) (abnormaal lage levensstandaard en/of ernstig gebrek aan werkgelegenheid), van het EG-Verdrag. (op beperkingen op deze bepaling gaan we niet in).

Het bedrag van de steun, dat hetzij als een percentage van de in aanmerking komende investeringskosten wordt berekend, hetzij als een percentage van de loonkosten m.b.t. de geschapen arbeidsplaatsen, kan worden verhoogd op voorwaarde dat de investering ten minste gedurende vijf jaar behouden blijft in het gebied waar de steun wordt verleend, en op voorwaarde dat de begunstigde onderneming ten minste voor 25% in de kosten van de investering bijdraagt. (EG-verordeningen 70/2001 en 364/2004)

1.5 Staatssteun voor risicokapitaal

Onder bepaalde voorwaarden mag staatssteun worden verleend voor risicokapitaal voor ondernemingen.

Om te vermijden dat de Europese ondernemingen al te veel afhangen van financiering via leningen, heeft de Europese Unie een beleid ontwikkeld om de ontwikkeling van de risicokapitaalmarkten te stimuleren. In maart 2000 heeft de Europese Raad van Lissabon het jaar 2003 vastgelegd als uiterste termijn voor de tenuitvoerlegging van het actieplan voor risicokapitaal (APRK – voor meer informatie: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/nl/lvb/l24195.htm>). In hoeverre dit actieplan ook wordt opgevolgd, en haar doelstellingen heeft gehaald, is nog maar de vraag. Lissabon blijkt op verscheidene vlakken een moeilijke kaap om te nemen. Voor dit vooronderzoek hebben we niet onderzocht wat de stand van zaken is inzake het APRK.

Maatregelen ter bevordering van risicokapitaal moeten beperkt blijven tot de aanpak van identificeerbare "markttekortkomingen". De commissie maakt hier een onderscheid tussen het beschikbaar maken van overheidsmiddelen voor ondernemingen en het verstrekken van staatssteun. In een aantal teksten die ze heeft uitgevaardigd wordt dit verschil verduidelijkt. Het gaat onder meer om:

- de mededeling over de kapitaalbreng door de overheid in ondernemingen (1984),
- de mededeling over de toepassing van de regels betreffende staatssteun voor maatregelen op het gebied van de directe belastingen voor ondernemingen (1998),
- de mededeling betreffende de toepassing van de artikelen 87 en 88 van het EG-Verdrag op staatssteun in de vorm van garanties.

Volgens de meest recente mededeling in dit verband, namelijk de mededeling i.v.m. staatssteun voor risicokapitaal, zijn er drie types begunstigden van steun:

- de investeerders,
- de intermediaire constructies of fondsen waarlangs de steun wordt gekanaliseerd,
- de ondernemingen waarin wordt geïnvesteerd.

Aangezien sommige maatregelen ter ondersteuning van risicokapitaal geen concurrentieverstorend effect hebben, is staatssteun voor risicokapitaal – ook al gebeurt dit met commerciële doeleinden – toelaatbaar wanneer bewezen kan worden dat er sprake is van markttekortkomingen. Deze worden gedefinieerd als situaties waarin de economische efficiëntie van vraag en aanbod niet speelt ten gevolge van een gebrekkige werking van de marktmechanismen. Niet zelden zijn het vooral KMO's en startende ondernemingen die onder dergelijke markttekortkomingen lijden.

Volgens de mededeling mag de financiering niet hoger zijn dan 500.000 euro³³. De Commissie moet nagaan of de steun in verhouding staat tot de markttekortkoming en moet erover waken dat het marktverstoringseffect minimaal blijft. Verschillende vormen van financiering zijn aanvaardbaar: *investeringsfondsen*, subsidie van de kosten voor administratie en beheer, verlening van *garanties aan verstrekkers van risicokapitaal*, enz.. Criteria die de Commissie hanteert zijn o.m. de omvang van transactie en onderneming, het ontwikkelingsniveau van de onderneming, aanwezigheid van bescherming tegen concurrentievervalsing, enz.

Deze criteria kunnen de evaluatie van de Commissie in positieve zin beïnvloeden, maar volstaan niet om de toekenning van staatssteun goed te keuren. Het aan deze criteria gegeven gewicht hangt o.m. af van de aard van de steunmaatregel. De Commissie houdt ook rekening met de regionale specificiteit ervan, en onderzoekt of deze in verhouding staat tot het probleem. Met andere woorden, een goed gefundeerde argumentatie aan het adres van de Commissie voor creatie van een cultureel investeringsfonds zal noodzakelijk zijn.

1.6 Besluit

Het Europese mededingingsbeleid biedt ruimte voor investeringssteun aan culturele KMO's, zoveel is duidelijk. Deze steun is wel aan strikte regels gebonden: aanmeldingsplicht, maxima, en de beslissingsbevoegdheid van de Commissie. Bovendien moet Vlaanderen niet enkel beantwoorden aan Europese rechtsregels, maar is België ook WHO-lid.

³³ Dit bedrag is hoger voor regio's die krachtens artikel 87.3, a en c, voor regionale steun in aanmerking komen.

2 De Wereldhandelsorganisatie

De Europese Unie staat voor de moeilijke uitdaging om economische streefdoelen te verzoenen met sociale en culturele belangen. Het gaat niet enkel om een interne communautaire problematiek. De Unie is actief lid van de Wereldhandelsorganisatie (WHO), en moet zich houden aan internationale afspraken, gemaakt in haar schoot. In zijn cultuurbeleidsplan voor de huidige legislatuur schrijft Minister Anciaux dat hij met Vlaanderen actief deel wil nemen aan de discussie over het vrijwaren van de culturele diversiteit in de wereld. (Anciaux, 2004, p. 22)

Cultuurproducten, zoals gedefinieerd door Unesco, kunnen goederen of diensten zijn. Binnen de WHO vallen ze als goederen onder het oude GATT (dat al lange tijd bestaat, en sterk geliberaliseerd is), en als diensten onder het GATS. In beide gevallen gelden twee basisprincipes, te weten: Most Favoured Nation en National Treatment. Volgens het MFN-principe moet een staat telkens als ze in gunstmaatregelen voorziet ten voordele van een handelspartner, diezelfde maatregelen ook nemen voor alle andere WHO-leden. Het NT-principe betekent dat geïmporteerde goederen op dezelfde manier moeten worden behandeld als goederen die op eigen grondgebied zijn geproduceerd. Uitzonderingen op beide regels bestaan, maar zijn aan strenge regels gebonden. Nationale maatregelen ter ondersteuning van bepaalde sectoren moeten aan de WHO bekend gemaakt worden.

Al enige tijd gaan stemmen binnen en buiten de organisatie op die ervoor pleiten een culturele 'safeguard' te creëren. Een voorbeeld is de stilzwijgende overeenkomst tussen WHO-leden die doorgaans de 'culturele uitzondering' wordt genoemd. Tijdens de Uruguay-rondes werd besloten niet alle GATT-regels op nationale cultuurindustrieën in de audiovisuele sector toepasbaar te maken. Volgens het principe (of, zo men wil, het ideologisch standpunt) van de culturele uitzondering kan cultuur niet als een klassiek goed (dan wel dienst) worden beschouwd, aangezien het een weergave is van ideeën, waarden en levenswijzen die een reflectie zijn van de diverse identiteiten van landen en de creatieve uitingen van hun burgers. Of nog: omdat cultuurgoederen een weergave zijn van de culturele diversiteit in de wereld. Vanuit dit principe hebben WHO-leden verscheidene keren geweigerd culturele subsectoren volledig te liberaliseren. Maar de culturele uitzondering is niet meer dan een standpunt: het heeft geen bindende kracht, en vrijstellingen die omwille van dit principe worden verkregen zijn steeds tijdelijk (Zienkowski, 2003). Het huidige debat hierover, waarvan

wordt gehoopt dat er op korte termijn een oplossing voor wordt gevonden, heeft als inzet de creatie van een instrument ter bescherming van culturele diversiteit, dat juridisch afdwingbaar moet zijn. Verscheidene NGO's en internationale netwerkgroeperingen hebben blauwdrukken geschreven voor een Universele Verklaring over Culturele Diversiteit. Gehoopt wordt dat tussen Unesco en de WHO (met Europa én België als leden) overeenstemming kan worden bereikt over een definitief verdrag met bindende kracht.

3 VN, Unesco en andere organisaties

Unesco is één van de belangrijkste voortrekkers voor de creatie van een dergelijk instrument. Het definieert cultuurindustrieën als industrieën die *de creatie, productie en commercialisatie van ontastbare en culturele contents combineren. Deze contents zijn gekenmerkt door copyright, en kunnen goederen of diensten zijn.* (<http://portal.unesco.org/culture>) De Europese Gemeenschap is, in tegenstelling tot haar actieve WHO-lidmaatschap, slechts waarnemend Unesco-lid, wat haar invloed sterk vermindert.

Één van de belangrijkste initiatieven is de Universal Declaration on Cultural Diversity, opgesteld door de Unesco in 2001. Hierin wordt culturele diversiteit voor het eerst erkend als deel van het gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid, dat dus recht heeft op bescherming. Volgens Unesco is cultuurbeleid de drijvende kracht achter culturele diversiteit en moet dit beleid de productie en verspreiding van zo divers mogelijke culturele goederen en diensten promoten. Deze Unesco-verklaringen zijn vooralsnog louter declaratoir van aard, en het is de bedoeling dat nationale overheden maatregelen treffen, aangepast aan hun regionale context³⁴. ((s.n.), Preliminary Draft of a Convention on the Protection of the Diversity of Cultural Contents and artistic Expressions, UNESCO, 2004). Verder pleit de organisatie in haar verklaringen voor een versterking van de rol van overheden hierin, legt ze een link tussen culturele diversiteit en sociale en economische ontwikkeling, en vermeldt ze de rol van de privé-sector als belangrijke factor. Ook andere organisaties (het International for Cultural Diversity is een notoir voorbeeld) hebben gelijkaardige blauwdrukken voor een wettelijk bindende tekst uitgeschreven. Het gaat echter om principiële verklaringen.

³⁴ België is zowel autonoom, als via de Europese Unie, WHO-lid. In de praktijk vertegenwoordigt de Europese Commissie doorgaans haar lidstaten in WHO-debatten.

Voor een overzicht van de verschillende initiatieven en akkoorden in dit verband verwijzen we naar het artikel: 'Knelpunten tussen verschillende Internationale Instrumenten', Prof. Dr. Jan Wouters, i.k.v. de Studiedag 'Culturele Diversiteit. De Unesco-Conventie over de bescherming van de diversiteit van culturele inhouden en artistieke expressies. Wat staat er voor Vlaanderen op het spel?', Brussel, 2004, 7 p.

Het is duidelijk dat de uitkomst van het huidige debat de aanzet zou kunnen zijn voor belangrijke vernieuwingen. Een probleem is dat het WHO geen formele links heeft met de VN – en dus met Unesco. Volgens het Weens Verdragenverdrag prevaleert een nieuw verdrag over eenzelfde onderwerp over een ouder verdrag wanneer de ondertekenende partijen dezelfde zijn. Wanneer het oudere verdrag werd ondertekend door partijen die het nieuwe niet ondertekenen, blijft dit laatste van kracht (Zienkowski, 2003). Dit zou de dwingende kracht van een bindend gemaakte Verklaring over Culturele Diversiteit kunnen verkleinen. Anderzijds bepaalt dit Verdragenverdrag dat het VN-verdrag voorrang heeft op alle (dus ook later afgesloten) akkoorden.

Hoe dan ook bemoeilijkt de veelheid van verdragen en akkoorden, gesloten binnen verschillende internationale organisaties en door verschillende partners, de zaken enorm. Op korte termijn is er nood aan nogal wat juridische spitstechnologie om het te creëren beschermingsinstrument volledig waterdicht te krijgen; op lange termijn is dit probleem er één van *global governance*.

Verder spelen politieke wil en maatschappelijk draagvlak op internationaal niveau een onmiskenbaar grote rol. Hoewel de Verenigde Staten, als machtsfactor 'incontournable', tegen het beschermingsinstrument pleiten, zijn ze in de minderheid met dit standpunt, binnen de WHO én binnen het geheel van de *civil society* wereldwijd. De VS is overigens niet steeds Unesco-lid geweest. In het verleden hebben zowel VS als Groot-Brittannië zich een tijd lang uit de organisatie teruggetrokken, om er later terug bij te komen. Dit was meteen een periode waarin Unesco een groot deel van haar inkomsten teruggeschroefd zag. De organisatie kan zich wellicht niet veroorloven de VS politiek al te zeer voor het hoofd te stoten (Zienkowski, 2003).

Andere thema's waar de internationale gemeenschap nog niet uit is geraakt, zijn o.m.: de problematiek van een sluitende definitie van cultuurindustrieën,

wereldwijd toepasbaar op landen en regio's; het nut van dergelijke definitie; en de vraag of het te creëren instrument enkel 'passief' van aard moet zijn (d.w.z., bepaalde vormen van staatssteun aan cultuurindustrieën toestaan), of ook een actieve inzet en commitment van nationale regeringen moet eisen.

In elk geval is ons onderzoek niet politiek van inslag. Wij willen louter de aandacht vestigen op de mogelijke op til staande veranderingen. Wie het debat en de verklaringen i.v.m. bereikte akkoorden wil volgen, kan dit op o.m. via volgende links:

<http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php->

[URL_ID=11281&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=11281&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

en http://ue.eu.int/cms3_fo/showPage.asp?id=549&lang=en&mode=g

Besluit

Het doel van dit rapport was een bijdrage te leveren tot het denken over een Cultureel Investeringsfonds ten behoeve van de Vlaamse cultuurindustrie, waarbij de Vlaamse Overheid als initiatiefnemer en volwaardige aandeelhouder zou participeren. De opdracht bestond erin de investeringsmodellen, de financiële instrumenten en de juridische omkadering te bestuderen in twee met Vlaanderen vergelijkbare regio's, namelijk Québec en Catalonië. Beide regio's fungeren dus als inspiratiebron voor de bepaling van het beleid t.a.v. de cultuurindustrieën en hun financiering.

Binnen het bijzonder krappe budget dat voor dit onderzoek ter beschikking stond, was het onmogelijk om een zeer grondige analyse uit te voeren. Het tijdsbudget was daarvoor (veel) te kort. Een doelgerichte communicatie met de buitenlandse instanties waarbij relevante antwoorden ons tijdig konden bereiken, was in sommige gevallen zelfs onmogelijk. Men dient dit rapport dan ook te beschouwen als een verslag over een verkenning van het veld. Toch zijn nu reeds enkele conclusies mogelijk.

De eerste en meest fundamentele conclusie van deze verkenning is wellicht dat beide regio's effectief de cultuurindustrie steunen en de behoefte hebben gevoeld om daarvoor een specifieke institutionele en reglementaire structuur op te bouwen. Dat kan evident lijken, het is dat in de context van het Vlaamse cultuurbeleid (nog) niet. De vrees dat middelen van de gesubsidieerde sector zouden overgedragen worden aan de cultuurindustrie is aan die laatste situatie wellicht lange tijd niet vreemd geweest. Als argumentatie ten gunste van de steun aan cultuurindustrieën vinden we zowel culturele argumenten (de diversiteit van het cultuuraanbod en de bescherming van kleine culturen) als economische argumenten (de diversificatie van de economie en de ontwikkeling van een gunstig vestigingsklimaat).

Een tweede conclusie betreft de breedte van het gehanteerde begrip 'cultuurindustrie'. Naast de industrieën die door iedereen worden beschouwd als een deel van deze sector, zoals film, boekbedrijf, platenmaatschappijen, enz., worden in beide bestudeerde gevallen ook de (commerciële) podiumkunsten en de beeldende kunst tot deze sector gerekend. Design daarentegen is hooguit marginaal vertegenwoordigd. Omwille van de specifieke positie van het design en

het galeriewezen is aan die subsectoren een afzonderlijk addendum besteed. In omgekeerde zin stelden we vast dat film en televisie in beide regio's een bijzonder begunstigde plaats bekleden.

Een derde conclusie is dat voor de toekenning van middelen in eerste en zwaarste instantie bedrijfseconomische criteria worden gebruikt. Het verwacht rendement, de kwaliteit van het management, de eigen inbreng voor het project en de terugbetalingscapaciteit voor leningen hebben we vaak ontmoet als doorslaggevende elementen. Een artistieke beoordeling is blijkbaar hooguit een aanvullend element bij de beoordeling vanaf het ogenblik dat het bedrijf of het project binnen de afbakening van de te steunen activiteiten valt (cf. SODEC).

Een vierde conclusie betreft de brede waaier aan financiële produkten die werd ontwikkeld. Complementair aan de subsidiereglementeringen zijn zowel in Catalonië als in Québec systemen ontwikkeld waarbij voorschotten, leningen en participaties op verschillende manieren en tegen uiteenlopende voorwaarden kunnen worden aangeboden. Opvallend is dat leningen (met grote variaties in looptijd, terugbetalingsvoorwaarden, intrestvoeten en commissielonen) het meest gebruikelijk instrument vormen. Daarbij worden terugbetalingen in principe geherinvesteerd.

Een samenwerking tussen de overheid, de spaarkassen en de privé-banken vonden we in Catalonië. CrèditCultura is zo'n samenwerkingsverband. Via het ICIC draagt de overheid bij, vooral door het dragen van de commissiekosten. De kredieten en de meeste daaraan verbonden risico's worden gedragen door de privé-partners.

In Québec is het FICC een samenwerkingsverband tussen SODEC (overheid) en FTQ (privé, met wortels in de vakbonds- en de ondernemingswereld), met inbreng vanuit drie culturele beroepsverenigingen. Naast projectfinanciering, achtergestelde leningen en schuldtitels gebeurt hier ook hulp via participaties in het aandelenkapitaal. In feite wordt de set instrumenten op maat gemaakt van het te financieren project of de onderneming.

Een vijfde conclusie is dat de cultuurindustrie volop in beweging is. Dit geldt niet enkel voor de cultuurondernemingen, maar ook voor het beleid en voor de instellingen die daar vorm aan geven. De vorm en de intensiteit van de ingezette middelen, de scope van het begrip 'cultuurindustrie' en de instituties zelf blijven

in beweging. Sommige initiatieven zijn trouwens nog zo jong dat het eerste jaarverslag nog niet ter beschikking is. Een evaluatie van de werking – die overigens binnen het bestek van deze verkenning onmogelijk was – is dan ook niet eenvoudig te realiseren. Ook op het juridische vlak blijkt trouwens de beweeglijkheid van het geheel. De posities van EU, Unesco, GATT en GATS blijken nog niet vast te staan. De tendens gaat echter duidelijk in de richting van de erkenning van de speciale positie van de cultuurindustrie.

Een zesde conclusie is allicht dat vandaag onvoldoende informatie over de Vlaamse cultuurindustrieën ter beschikking staat om de meest aangewezen formules te bepalen. In die zin kan worden gepleit voor een mapping-onderzoek van de Vlaamse cultuurindustrie waarin de aard en omvang, maar ook de differentiërende kenmerken van de diverse subsectoren worden vastgesteld. Een Witboek, zoals Bonet dat opstelde voor Catalonië, kan voor het beleid erg inspirerend zijn.

De interne differentiatie van de cultuurindustrie impliceert ook het formuleren van specifieke beleidsdoelstellingen voor elk van die subsectoren. Uiteraard hoort daarbij een aangepast instrumentarium. De differentiatie die SODEC toepast in het licht van de subsector, activiteit, ontwikkelingsfase van de organisatie enz. kan daarbij inspirerend werken. De afstemming van de instrumenten op de beleidsdoelen kan uiteraard pas goed gebeuren als die beleidsdoelen duidelijk zijn vastgesteld. Typisch daarvoor is o.a. de tegenstelling tussen de kortere en de langere termijn, en de mogelijke vraag naar de verhouding tussen culturele en economische criteria.

Ook is duidelijk dat de meeste Catalaanse en zowat alle Québecse fondsen niet alleen een rol spelen op het louter financiële vlak. Ook een Vlaamse investeringsmaatschappij voor de cultuurindustrieën zou de rol van adviseur, monitor en gids voor contacten en netwerken kunnen spelen. De buitenlandse voorbeelden leggen dikwijls de nadruk op een structuur die de synergie van expertise uit de culturele, de economische en de financiële sector garandeert. Daarmee versterken ze de netwerken en bouwen ze mee aan een weefsel dat aangepast is aan de cultuurindustrieën en de eigen economie uiteindelijk versterkt.

Addenda

Addendum 1

Interview met Christian Verbert, Commissaire Européen SODEC

Dit interview ging door te Brussel op dinsdag 29 maart 2005 van 13u50 tot 15u15 in de lokalen van het VIZO. Het betreft een semi-gestructureerd interview. Omdat het non-directieve karakter maximaal is gehandhaafd, kwamen ook elementen aan de orde die op zich minder te maken hebben met het cultureel investeringsfonds, maar wel met het cultuurbeleid en met het functioneren van Québec binnen Canada en de Engelstalige context. We beperken dit overzicht tot een thematische synthese van de elementen die relevant zijn in het kader van de werking van het investeringsfonds.

a. De grootste successen

Het kernpunt van het succes stoelt op het concept eenheidsloket. Deze one stop shopping fungeert voor zowat alle subsectoren en zowel voor de bankiersactiviteiten als voor de 'crédits d'impôts'. Het ontstond ook vanuit de vraag van de diverse subsectoren. Thans wordt dat uniek loket ook door het beleid sterk geapprecieerd omdat het het werk sterk vereenvoudigt en omdat het functioneert als een hefboom voor het cultuurbeleid.

Enkele (zeer) succesvolle projecten hebben een take off mogelijk gemaakt die aanleiding gaf tot multiplicatoreffecten. Zo telt Cirque du Soleil niet één maar een vijftal rondreizende groepen. Bovendien heeft dat project van Montreal een mondiaal centrum voor circusoopleidingen gemaakt. Céline Dion fungeert niet alleen als boegbeeld van de Frans-Canadese muziekexport, in wiens zog een aantal nieuwe artiesten zijn groot geworden. Ze weekte ook de interesse van een reeks agenten, in het bijzonder Franse, op. Bovendien zorgen haar shows voor werkgelegenheid van Québecse technici. Ook op het vlak van de film (L'invasion des barbares) werden successen geboekt.

b. Sterkste punt

Het sterkste punt in de werking bestaat er volgens Chr. Verbert in dat er steeds wordt gewerkt met een gedeeld risico: er is een (wezenlijke) inbreng van de

culturele ondernemer waarnaast de inbreng van Sodec staat. Op die manier riskeert men zelden dat de middelen verloren gaan. Dat blijkt het meest manifest als het om export gaat. Daar toont de cultuurindustrie het sterkst zijn economische kracht en is ze ook het overtuigendst voor de politici.

Overigens behoort de export tot de presidentiële bevoegdheden. Normalerweise vraagt Sodec een businessplan en een marketingplan voor de volgende twee jaar. De investering geschiedt op basis van 50% inbreng van de culturele onderneming en voor 50% op basis van een lening. Dit laatste kan als voorschot het eerst worden ingezet. Na 1 jaar wordt een gedeelte terugbetaalbaar, na twee jaar wordt de balans van de terugbetalingen gemaakt. De normale eis voor terugbetaling is minimaal 50% van de lening. Op de verkoop wordt een terugbetalingsmarge van 2 tot 4% gevraagd.

c. Mislukkingen

In ongeveer een tiende van de gevallen is na vijf jaar niets terug betaald. Dit zijn de (manifeste) mislukkingen. In 90% van de gevallen geschiedt dus een volledige of gedeeltelijke terugbetaling. Deze hoge succesratio wordt verklaard door de strenge selectie die ook samenhangt met de noodzakelijke eigen inbreng van het bedrijf. Als voorbeeld van de selectiviteit wordt onder meer gewezen op het feit dat slechts een tiende van de ingediende filmprojecten worden gehonoreerd.

d. Verbeterpunten

Bij de verbeterpunten komt in de eerste plaats de verbreding van de financieringsbronnen naar voren. Men wil naast de overheidsmiddelen ook andere kanalen openen. Daarbij denkt men in de eerste plaats aan het beheer van vastgoed. Ook zou het mecenaat gestimuleerd kunnen worden (de Canadese bedrijfscultuur verschilt hierin sterk van de USA en lijkt meer op die van het Europese vasteland).

Bij doorvragen komt echter ook naar voren dat voor sommige sectoren slechts een beperkte impact kon worden verwezenlijkt: de uitgeverijen werken nog steeds vooral regionaal; de kunstambachten blijven erg sterk door éénpersoonsbedrijven bevolkt, waarbij aan de dominantie van Chicago en New York niet kan ontsnapt worden; design hoort nog maar uiterst gedeeltelijk bij Sodec, hoewel daar nog erg veel aan te doen valt.

e. Artistieke en culturele criteria

In de werking van Sodec schuilen geen expliciete directe artistieke criteria. In principe wordt wel een artistieke of culturele beoordeling gegeven door de sectorieel georganiseerde consultatieve commissies. Hun advies is echter niet bindend. Op deze regel geldt één uitzondering: de CNCT doet voor de filmsector wel bindende uitspraken. Dit geschiedt in essentie op basis van de scenario's, maar de facto speelt ook de ervaring van en met de regisseur, de producer, enz. een rol.

f. Relaties met FIDEC en FICC

Omdat Sodec een belangrijke financiële deelname heeft in FIDEC en FICC, bestaat er ook een sterke partnerrelatie. Daarbij staat FIDEC vooral in voor grote internationale projecten, die in de regel tussen 1 en 1,5 miljoen Can \$ kosten. Vandaag bestaat een druk om FIDEC tot een grotere risicobereidheid te brengen vooral op het vlak van entertainment en spektakel. Daarbij zou ook een grotere soepelheid aan de dag moeten worden gelegd. Ook het functioneren van FICC staat onder een herzieningsdruk waarbij het verhogen van de risicobereidheid centraal staat.

g. Podiumkunsten

Voor de podiumkunsten (theater, musical, entertainment, evenement, show) heeft Sodec louter een bankiersfunctie. Zo werden voor de relatief succesrijke producties "Dance-Sing" en "Elvis Presley History" telkens alleen een exportlening toegestaan van ca. 50.000 Can \$ (tegenover een eigen inbreng van 300 tot 400.000 Can \$).

Deze bankiersfunctie zorgt reeds voor een versterkte concurrentie met de gesubsidieerde sector. Culturele diversiteit en het brengen van moeilijker stukken aan een betaalbare ticketprijs, zijn weliswaar argumenten maar tegelijkertijd moet de overheid zijn (subsidie-)keuzes verantwoorden, inefficiënties wegwerken en overaanbod uitzuiveren. Tegelijk is het volgens de heer Verbert de vraag of de privésector, mits een strak kader, niet minstens een deel van die taken op zich kan nemen.

h. Kunstgaleries

Ook kunstgaleries kunnen alleen van de bankiersfunctie gebruik maken. Omdat de galeries bijna uitsluitend kleine, fragiele, familiebedrijfjes zijn, is de impact relatief gering. Voor subsidiëring kan men overigens gebruik maken van de voorzieningen van de Conseil d'arts et de lettres.

i. Uitgeverijen

Uitgeverijen die in Quebec belastingen betalen, kunnen van financiële voordelen genieten. Dit geldt op het niveau van de uitgeverij, waarvan het globale aanbod en de distributie wordt bekeken, maar niet op dat van een boek of een auteur. Een soortgelijke toestand geldt voor muziekproducties.

Wel wordt de vereniging van uitgevers gesteund bij de aanwezigheid in groep op buitenlandse beurzen (Frankfort, Parijs, Brussel, Milaan). Ook hier geldt dat de uitgevers een deel van de kosten betalen. Een soortgelijke situatie geldt voor de filmdistributie (o.m. Cannes) en voor de muziekdistributie (o.m. MIDEM).

j. Boekhandel

Een uitzonderlijke situatie doet zich voor m.b.t. de boekhandel. In het licht van het bedreigde bestaan van de kleine, onafhankelijke boekhandel en het opkopen door USA- en Engels-Canadese ketens, heeft Sodec destijds een belangrijke participatie genomen in een keten van boekhandels. Thans bestaat daarop kritiek, o.m. door ongelijke concurrentieomstandigheden. Sodec wenst de participatie nu te verkopen, echter niet met verlies. De bedoeling is de inkomsten te herinvesteren in de cultuurindustrie.

Addendum 2

Investeringsmogelijkheden voor de Catalaanse en Québecse designsector

Noch het ICIC, noch het SODEC, noch andere fondsen die we onderzocht hebben in het kader van het exploratief vooronderzoek naar de mogelijkheden voor een Vlaams cultureel investeringsfonds, zijn specifiek werkzaam op het vlak van design. Hierbij moet worden opgemerkt dat een deel van wat wij 'design'producten noemen in die regio's ook onder de sector 'kunstambacht' zou kunnen vallen. Tijd om te onderzoeken in welke verschillende 'kunstambachtelijke' producten geïnvesteerd wordt, hebben we niet gehad. Wel hebben we een aantal investeringsfondsen aangetroffen, sterk economisch van karakter en vernieuwingsgericht, die ook deels in design investeren. In wat volgt geven we een beknopt overzicht van de verschillende vormen van beschikbare steun aan design in Catalonië en Québec. Waar fondsen vermeld worden die in design als activiteit of als sector investeren, vermelden we webadressen.

1 Catalonië

Zoals gezegd, design wordt in Catalonië niet beschouwd als een cultuurindustrie. Toch is het een sector / activiteit waaraan groot strategisch belang wordt toegekend. Subsidies voor design worden doorgaans uitgegeven onder het Departement van Arbeid en Industrie of het Catalaanse Ministerie van Economie. Een Catalaans investeringsfonds voor de designsector hebben we niet aangetroffen.

Wel staan een aantal organisaties ter beschikking van de sector, die informatie geven over trends, activiteiten en financieringsmogelijkheden, en staan privé-fondsen ter beschikking van KMO's in verschillende sectoren. Zowel het Cidem (zie verder) als het ICF participeren in fondsen die veelal investeren in vernieuwende KMO's. Dit vernieuwend karakter is soms, maar lang niet altijd, design-gebonden.

1.1 Het Cidem (Centre for Innovation and Business Development)

Het Cidem is Catalonië's centrum voor vernieuwing en economische ontwikkeling. Het ressorteert onder het Catalaanse departement Handel, Industrie en Toerisme, en heeft als missie impulsen te verlenen aan het Catalaanse economisch weefsel, en mee te waken over haar competitiviteit. Het heeft een voornamelijk raadgevende functie: bedrijven begeleiding verschaffen bij het zoeken naar

aangepaste financiële tools, en Catalonië promoten als aantrekkelijke regio voor buitenlands kapitaal (o.m. via haar promotionele website www.catalonia.com). Het moet het ontstaan van nieuwe bedrijven en de groei van bestaande bedrijven helpen stimuleren. Het beheert de subsidiëring van vernieuwende initiatieven van KMO's, vaak in de sfeer van (industriële) design, alsook een netwerk van privé-investeerders (het XIP – zie verder). Het centraliseert ook alle informatie over investering voor Catalaanse bedrijven (vooral KMO's). Op de website van het Cidem zijn subsidieprogramma's voor design raadpleegbaar. Er bestaan programma's op Catalaans en op nationaal niveau.

Het Cidem doet verder ook aan promotie van de belangrijkste investeringsfondsen in Catalonië, te weten:

- Catalana d'Iniciatives (waarin het Cidem ook participeert): www.iniciatives.es (website onder constructie);
- Finaves (waarin het Cidem ook participeert): een risicokapitaalfonds dat investeert in vernieuwende bedrijfsinitiatieven (geen website);
- Invertec (een investeringsfonds dat ontwikkelingskapitaal beschikbaar maakt voor technologische bedrijven), Invernova (www.invernova.org, een risicokapitaalfonds voor bedrijven in ontwikkeling), Innocat (een risicokapitaalfonds dat zich richt op KMO's werkzaam in eender welke sector, en vernieuwende projecten financiert), Invercat (www.invercatexterior.com, een risicokapitaalfonds voor bedrijven werkzaam in eender welke sector die in het buitenland aan uitbreiding willen doen) en Invermedia (een fonds dat investeert in de audiovisuele sector en in multimedia, financieel gedragen door een bank: Fibanc).

1.2 Subsidies voor design

Design wordt in Catalonië niet beschouwd als een cultuurindustrie, maar wel als een sector die zichzelf constant moet vernieuwen en van groot strategisch belang is. Het heeft dus zeker recht op financiële steun en hulpmaatregelen, maar dan eerder vanuit economische en/of industriële investeringsorganen, dan uit culturele fondsen. Subsidie gaat ook eerder naar de toepassingen die design vindt binnen bedrijven, dan naar design als hoofdactiviteit. Subsidiedossiers worden, in zoverre ze op provinciaal niveau ingediend worden, door het Cidem behandeld. Ook op federaal niveau worden subsidies verstrekt. Alle relevante informatie kan geraadpleegd worden op de site van het CIDEM (www.cidem.com) en BCD (Barcelona Centre de Disseny, www.bcd.es).

1.3 Het XIP

Het XIP (Xarxa d'Inversors Privats, netwerk van privé-investeerders, beheerd door het CIDEM) is een netwerk waarbinnen investeerders en bedrijven die voor een strategisch groeiproject fondsen zoeken, elkaar kunnen vinden. Het heeft als doel om privé-geld beschikbaar te maken voor vernieuwende bedrijven in hun eerste levensfasen. Het XIP groepeerd op haar beurt een zestal eerder lokale netwerken, te weten:

- ❑ ESADE / www.esade.edu
- ❑ IESE / www.iese.edu
- ❑ La Salle / www.salleurl.edu
- ❑ IMPEM / www.mataro.org
- ❑ BAXI – UPC / <http://pinnova.upc.es>
- ❑ XARXAP / www.altapartners.es
- ❑ BANC / Business Angels Network Catalunya / www.bancat.com
- ❑ BCN BA / Autoempresa / <http://www.gencat.net/treball/autoempresa/index.htm>:

1.4 BCD: Barcelona Centro del Diseño

Het BCD, een privé-organisatie zonder winstoogmerk, heeft als missie om design als factor van vernieuwing en competitiviteit in de bedrijfswereld te promoten. Het wil de aandacht vestigen op het economische, sociale en culturele belang van design, en Barcelona op internationaal niveau promoten als design-hoofdstad. Het werkt ook als interactieplatform voor verschillende actoren binnen de designsector: gevestigde professionele en/of culturele instellingen, het onderwijs, internationale organisaties, enz.

Het bedient verschillende subsectoren, waaronder productdesign, packaging, en grafische vormgeving. Voor meer informatie: www.bcd.es.

1.5 Designverenigingen onder de koepel van het FAD (Foment de les Arts Decoratives)

Het FAD (www.fadweb.com) is een onafhankelijke privé-organisatie, die als missie de promotie van architectuur, design en beeldkunst heeft. Het is een koepelorganisatie van zeven organisaties die subsectoren vertegenwoordigen,

samengesteld door studenten en professionals, bedrijven en andere instellingen. Het doet niet aan investering, en bij navraag bleek het niet op de hoogte van eventuele investeringsfondsen voor de designsector. De vertegenwoordigde subsectoren zijn de volgende:

- ❑ ambachtkunst: het A-FAD: www.afad.org
- ❑ industrieel design: het ADI-FAD: www.adired.net
- ❑ grafische vormgeving: het ADG-FAD: www.adg-fad.org
- ❑ stedelijke en architectonische vormgeving: het Arq-in-FAD www.arq-infad.org
- ❑ modeontwerp: het ModaFad: www.modafad.org
- ❑ juweelontwerp: het OrfebresFad: www.orfebresfad.org
- ❑ intersectorieel design: het X-Fad: www.fadweb.org/xfad

Het FAD vertegenwoordigt en informeert. Het organiseert tentoonstellingen en evenementen, en reikt prijzen uit. Sponsors van het FAD zijn o.m. publiciteitsbureau's, media en een aantal bedrijven uit andere sectoren. Verder wordt het gesteund door het Spaanse Ministerie van Industrie, Economie en Toerisme, door de Catalaanse Generalitat en door het Instituut voor de Cultuur verbonden aan de Barcelonese Overheid.

2 Québec

2.1 Centre de design

(bron: <http://www.centrededesign.uqam.ca>)

Het Centre de Design in Montréal, opgericht door de École du Design van het UQAM (Université de Québec à Montréal), heeft de promotie van design als missie, en dit voornamelijk door de organisatie van tentoonstellingen. Het is een sterk verzelfstandigd orgaan van de École du Design, waardoor het ook financieel ondersteund wordt. Voor elke tentoonstelling wordt naar openbare- en privé-fondsen op zoek gegaan. Verschillende binnenlandse ministeries en buitenlandse consulaten en privé-partners hebben haar activiteiten reeds gesteund. Van een investeringsfonds kan echter bezwaarlijk worden gesproken.

2.2 Fiscale gunstmaatregelen

Terwijl noch het SODEC, noch de Raad voor de Kunsten en de Letteren, design als interventiedomein vermelden, wordt de sector (of eerder: de activiteit) wel

van overheidswege gesteund, en dit door fiscale gunstmaatregelen. Dergelijke gunstmaatregelen voor de cultuursector worden door het SODEC beheerd. We zijn er in dit vooronderzoek niet op ingegaan. Gelijkaardige maatregelen, maar dan gericht op design, zijn wel beschikbaar onder het Ministerie voor het Inkomen van bedrijven en individuen (Le Ministère du Revenu).

Er is de *Crédit d'impôt pour la réalisation d'une activité de design à l'externe* en de *Crédit d'impôt pour la réalisation d'une activité de design à l'interne*.

Ook de modesector kan van deze gunstmaatregelen genieten, zij het met bemiddeling van het Québecse Ministerie voor economische ontwikkeling, vernieuwing en export.

Voor wie een overzicht wil van de fiscale gunstmaatregelen die in Québec ter beschikking staan aan de cultuursector in haar geheel verwijzen we naar volgende website: <http://www.revenu.gouv.qc.ca/fr/entreprise/impot/credits/culture/index.asp>.

2.3 Investeringssteun (openbaar)

In bijlage sluiten we een overzicht van verschillende vormen van (Canadese) investeringssteun aan mode- en textielbedrijven. Criteria worden bij dit overzicht niet vermeld, maar naar wij hopen kan het ter inspiratie dienen voor Vlaamse investeringsinitiatieven in deze sector.

Verder is er het Hulpprogramma voor bedrijven werkzaam op het gebied van mode- en industriële design, uitgevaardigd en beheerd door het Ministerie van Economische Ontwikkeling, Vernieuwing en Export.

(voor detailinfo: http://www.formulaire.gouv.qc.ca/cgi/affiche_doc.cgi?dossier=2671&table=0&)

Doel van dit programma is:

- wat modedesign betreft: om een hefboomeffect te creëren voor realisatie van grote promotie-initiatieven in de modesector (niet van individuele bedrijven, maar bedrijvengroepen);
- wat industriële design betreft: bedrijven in Québec wijzen op het belang van industrieel design als toegevoegde waardebron en competitiviteitsfactor, en nieuwe Québecse producten (resultaat van activiteiten op vlak van industrieel design) promoten.

Ook hier gaat het om financiële steun 'à fond perdu'. Daarom gaan we ook hier niet in op details.

2.4 Investissement Québec

(www.investquebec.com)

Investissement Québec is een organisatie die aan investering en aan de promotie van investeringen in de Québecse economie doet. Partners zijn financiële instellingen, overheidsorganen, sectorverenigingen, risicokapitaalorganisaties, enz. Het heeft als missie om de aangroei van investeringen in Québec te stimuleren, en zodoende een bijdrage te leveren aan de economische ontwikkeling en tewerkstellingsgraad in de regio. Het richt zich dan ook vooral op investeringsprojecten die een belangrijke potentiële impact op deze economische ontwikkeling hebben.

Ook al heeft Investissement Québec design allerm minst als doelsector, toch bedient het de sector door middel van borgstellingen en (uitzonderlijk) leningen. Eén van de investeringsprogramma's van Investissement Québec heet SMB Financial, waaronder investeringssteun beschikbaar wordt gesteld aan vernieuwende projecten in het domein van mode- en industriële design. Om voor steun in aanmerking te komen moet een project:

- als doel hebben vernieuwende producten, of producten die omwille van hun vormgeving competitief zijn, te ontwikkelen of verbeteren;
- door een competent team uitgevoerd worden

Een borgstelling wordt gegeven voor maximaal 80% van de kosten, en voor een minimaal bedrag van Can \$ 50.000 (ongeveer 30.900 euro). De maximumtermijn is tien jaar. De commissie voor een borg is variabel en afhankelijk van het risico dat wordt genomen. Ook wordt een zogenaamde 'commitment fee', ter waarde van 1,25% van het totale bedrag, geëist.

Een lening (zoals gezegd, die zijn eerder uitzonderlijk) is mogelijk voor een maximum van 75% bedrag van de totale kost. De interest kan vast of variabel zijn, en er kan worden voorzien in uitstel van terugbetaling.

Voor details i.v.m. SMB Financial verwijzen we naar http://www.invest-quebec.com/en/que/doc/ga_pme_innovation.jsp

3 Besluit

Een investeringsfonds, zoals geconcipeerd door de Vlaamse Overheid, dat design als sector bedient, hebben we noch in Catalonië noch in Québec aangetroffen. Dit mag vreemd heten: design is één van de sectoren bij uitstek die zich op de grenslijn tussen het artistieke, het functionele en het economische bevinden. Ook het voldoet het grotendeels reproductie criterium, volgens sommigen één van de voorkeurscriteria om te bepalen welke ondernemingen cultuurindustrieën (dan wel core creatieve industrieën) zijn.

We maken de kanttekening dat design een vlag is die vele ladingen dekt. Vooreerst kan het een activiteit óf een creatieve sector zijn. Of nog: het kan een middel zijn (bijvoorbeeld i.f.v. de verbetering van productiewijzen) of een doel (het creëren van schoonheid, of eender welk ander doel men zich wil stellen). Wellicht is dit, samen met het minstens deels als economisch/functioneel gepercipieerde karakter van design, een reden waarom het door andere investeringsfondsen wordt bediend (en onder andere overheidsdepartementen gesubsidieerd) dan andere cultuurindustrieën.

Of een deel van de kunstambachtelijke sector, die in Québec en Catalonië wél door het Sodec en het ICIC wordt gesteund, ook producten aflevert die als 'design' zouden kunnen worden bestempeld, weten we niet. Toch kunnen we aannemen dat dit slechts een fractie van het geheel is van wat die subsector produceert; zoniet zou men er immers de naam 'design' aan geven.

Indien de overheid toch de mogelijkheden voor design, als cultuurindustrie te ondersteunen door een culturele investeringsmaatschappij, wenst te onderzoeken, suggereren we verdergaand onderzoek in andere regio's dan Québec en Catalonië. Nordrhein Westfalen (o.m. met het Red Dot Institute) is een mogelijkheid, ook al zijn we niet nagegaan of in die regio een investeringsfonds voor cultuurindustrieën, inclusief de designsector, bestaat. Inspiratie zou kunnen worden gehaald uit bijlage 9 (overzicht van gelijkaardige fondsen elders in de wereld), of op volgende websites:

<http://www.eu-design.net>,

<http://www.us.design-reuse.com/news/news1571.html>

Addendum 3

Het galeriewezen

Het galeriewezen behoort volgens de beleidsdefinitie tot de perifere cultuurindustrie. In principe kan het dus ook in aanmerking komen voor tussenkomsten van een culturele investeringsmaatschappij. Toch vertoont (vooral de hedendaagse) beeldende kunst slechts een beperkt aantal eigenschappen die wij als kenmerkend voor cultuurindustrieën hebben aangewezen. Vele kunstuitingen zijn bijvoorbeeld niet voor grootschalige reproductie vatbaar.

Toch wordt de beeldende kunstensector zowel in Catalonië als in Québec minstens deels als cultuurindustrie beschouwd, en als dusdanig ook gesteund. Het Sodec beschikt over een ruim gamma van ondersteuningsvormen. Het gaat zowel om kredieten en risicokapitaal als om garanties, subsidies en belastingvoordelen die in principe alle kunnen toegepast worden op galleries. Ook het ICIC in Catalonië beschouwt beeldende kunst – in de mate dat het om een activiteit met winstoogmerk gaat – als cultuurindustrie, en steunt de sector ook als zodanig, met dezelfde instrumenten als deze welke aan andere cultuurindustrieën ter beschikking staan.

Bij deze steunvormen past het enkele opmerkingen te maken. Aangezien het begrip kunstgalerie niet strak omschreven is en het beroep van galerist voor iedereen toegankelijk is, zal bij de toepassing van de stimuli een selectiviteit aan de dag moeten worden gelegd waarbij de samenhang van economische en artistieke criteria moet worden bewaakt. In die zin wordt wel eens gepleit voor een erkenningsprocedure, waarbij alleen professioneel gerunde promotiegalleries in aanmerking zouden komen. De achterliggende bedoeling is dan o.m. herverkopers, verhuurgalleries e.d. uit te sluiten en enkel die galleries die een duurzame band met (levende) kunstenaars aangaan bij het systeem te betrekken.

Vanuit dit perspectief kan men zich overigens de vraag stellen of (ook) niet een vorm van selectie t.a.v. de kunstenaar moet gebeuren. Erkende kunstenaars zouden dan net zo goed in aanmerking komen bij internationale projecten, de uitgave van catalogi, de deelname aan tentoonstellingen en beurzen e.d.m. Inspiratie voor een dergelijke regeling kan worden geput uit de subsidiereglementering die Design Vlaanderen (VIZO) vandaag toepast op erkende vormgevers.

Ten slotte kan er op gewezen worden dat Tine Maenhout thans in samenwerking met IBK een gedetailleerd praktijkproject i.v.m. de relatie tussen galeries en culturele investeringsfondsen uitwerkt. De rapportage hierover is voorzien tegen 1 juni 2005.